

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

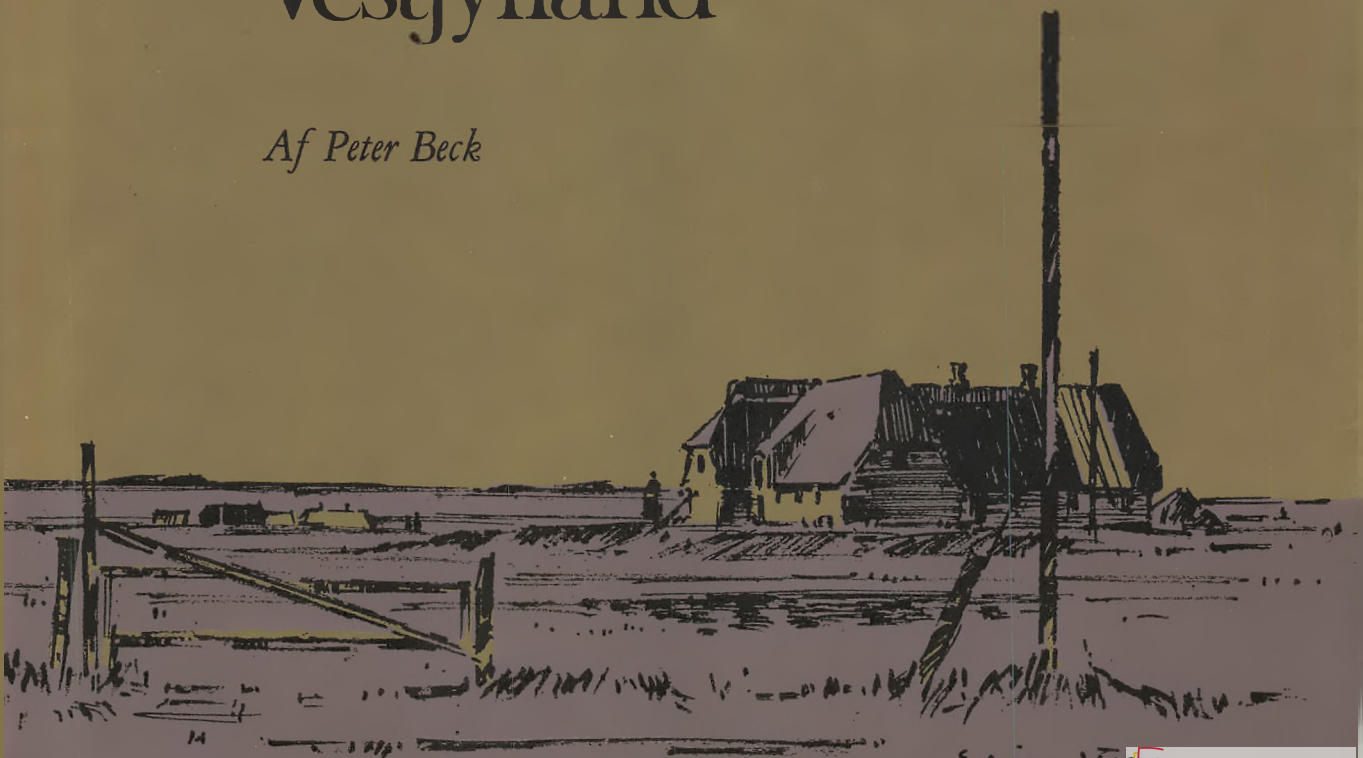
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra Sundeved til Vestjylland

Af Peter Beck

INDHOLD

Mit første møde med Vestjylland . 7

Knud Strunge (1891 - 1938) . 10

Blandt kolleger . 16

To kulturpersonligheder . 22

Skolen og dens elever . 28

Den vestjyske befolkning . 33

Fra kursus til gymnasium . 47

Vest- og østjysk natur . 50

Bærsket gravhøj

Ringvej

Fra Sundeved til Vestjylland

Af Peter Beck

TARM BOGTRYK & OFFSET A/S · 1975

Mit første møde med Vestjylland

For den der var født ved århundredskiftet på Sundeved i et stærkt dansksindet hjem, skulle Genforeningen 1920 blive den store begivenhed. Tysk folkeskole formåede ikke trods megen god undervisning, men ved en tåbelig fortyskningspolitik at gøre Sundeved, H. P. Hanssens fødeegn, tysksindet. Tværtimod, det danske stemmetal gik frem fra valg til valg. Det stærke genforeningshåb blev udtrykt i sangens linier:

Denne bostavn er vor,
og vi elsker den for,
hvad den var, hvad den er, *hvad den bliver igen.*

Da jeg derfor fra 1916-18 gik på tysk gymnasium, betragtedes dette i virkeligheden som en forberedelse til en dansk uddannelse på universitetet i København. Allerede 1915 havde vi hjemme en flagstang med flag parat til den store dag, så der var ingen tvivl om den politiske fremtid! Hele landbefolkningen var stærkt knyttet til den østslesvigske natur, denne frodige egn med de mange levende hegn, de store træer og det stille blå Alssund. Kampen om hjemstavnen blev vi idelig mindet om ved de mange krigergrave fra de to slesvigske krige, og veteraner

fortalte ofte om deres krigsoplevelser. Da jeg efter dansk studentereksamen 1922 på Sønderborg Statsskole ville læse til gymnasielærer, var jeg ikke i tvivl om at jeg ville vælge dansk sprog og litteratur som hovedfag. Og ved universitetet fik jeg så den store oplevelse at få Vilhelm Andersen, den uforlignelige, som lærer.

Ved juletid 1928 var jeg blevet færdig med alle prøver ved universitetet og kunne derfor søge embede i gymnasieskolen. Men det var lettere sagt end gjort, da der var stor arbejdsløshed. Indtil 1. april 1929 var jeg ledig. Så var jeg tre måneder vikar på Sønderborg Statsskole; det gav 301 kr. om måneden, i alt 903 kr. Det var mange penge dengang. Jeg ville selvfølgelig gerne være blevet på den skole, hvorfra jeg syv år før var blevet student, men der var ingen stilling til mig.

Men nu var det nødvendigt, at jeg fik noget at bestille, da jeg ikke kunne få flere penge hjemmefra. Det fik jeg, endda noget fast, men på et meget skrøbeligt grundlag. Sidst i august skrev en skolebestyrer i Tarm til mig om at søge en stilling i dansk og tysk ved realskolen og et studenterkursus, der var blevet oprettet året før. Som Kaj Munk gjorde det i 1924, da han søgte

Vedersø Præstekald, fik jeg fat i et generalstabskort for at se, hvor den by lå. Jeg havde aldrig hørt navnet før. Jeg opdagede, at det ikke var helt ude ved Vesterhavet, så at min nærmeste nabo mod vest ikke var en eller anden gymnasielærer i Skotland, sådan som domprovsten i Edingburgh var det for Kaj Munk, som han skriver.

På en varm sensommerdag først i september rejste jeg fra Sundeved til Vestjylland. Det lange, næsten tomme tog fra Fredericia til Struer kørte langsomt af sted, og jeg sad med togplanen i hånden for at kunne følge med i, hvor vidt vi var, opfyldt af en usikker følelse om fremtiden. Egnen blev så mager og bar. Der var lidt plantage med buskagtig fyr, større lyngstrækninger, der blomstrede smukt, men ensformigt, syntes jeg. Sundeveds levende hegn, krumme og uregelmæssige, var erstattet af brede, lige læbælter af gran med afhugget top, invalider at se på. En gård omgivet af lave løvtræer kunne spinkelt minde om egnen, jeg kom fra. Sindet var i angrebsposition og ville ikke acceptere alt dette nye og uvante. Det var første gang, jeg gjorde bekendtskab med Vestjyllands natur.

Jeg kom til Tarm i middagstimen. Ikke et menneske var på den brede bygade med undtagelse af en mørkkældt ung pige, der var invalid, og på sit stive ben humpede hun skråt over gaden, gik op ad et par trapper ind i et hus, lukkede døren med et lille smæk, og alt var igen stille.

Jeg gik op ad Kirkegade, for hvis ende kirken lå med et tårn, der ligesom var sat op af byggeklodser, og fandt så ind på Vestjysk Realskole og Studenterkursus. Her blev jeg modtaget af en lille bred, ungdommelig mand med et fyldigt mørkt hår og et venligt ansigt. Det var skolens ejer Knud Strunge. »Jeg plejer det første år at give mine lærere 3400 kr., men hvis De vil love at blive længere« — jeg husker ikke hvor længe — »skal De straks få 3800«. Det blev så bestemt, at jeg skulle rejse til København for at tale med undervisningsinspektør dr. Højberg-Christensen om stillingen. Han anbefalede mig at tage den. Strunge fulgte mig lidt på vej, og da vi gik ned ad de røde murstenstrappetrin langs med kostafdelingen, gjorde han mig opmærksom på de mange blomster ved kanterne, som han glædede sig over. Han blev ligesom lidt borte i sit eget indre og opnåede for et øjeblik at bortlede mine tanker fra det alvorlige: Skulle jeg tage imod stillingen eller ikke? Hans følelser var ægte nok, men senere er det gået op for mig, at det måske skulle virke med til at gøre stillingen mere attraktiv, og sådan virkede det også. Han var nemlig en dreven diplomat, og jeg har senere oplevet mange lignende træk. Men blandingen af diplomati og noget diskret personligt var hos ham helt naturlig og virkede efter hensigten.

Men jeg tog altså mod stillingen med den tanke at søge ind til statsskolen så hurtigt som mulig.

Opholdet i Tarm blev til fjorten år!
Min tid falder i to skarpt adskilte perioder. Indtil 1938 var skolen studenterkursus og præliminærskole. Det år døde Strunge, og efter sommerferien blev skolen et almindeligt gymnasium med mellemskole, en selvejende institution, som så nogle år efter min bortrejse i 1943 blev overtaget af staten.

Navnet Tarm føltes ejendommeligt og kunne vække munterhed. Da en af lærerne engang var i København i ministeriet, hørte han nogen grine bagved over navnet, og en anden gang

hørtes nogen sige: »Ja, der *er* noget, der hedder sådan!« Tarmboerne har også til tider været kede af navnet og kunne ønske formen Tarum, men da den ældste form er Tarmæ, går det ikke. Også jeg har til tider generet mig lidt ved navnet og med større eller mindre held brugt omskrivninger som »Vestjylland«, »mellem Ringkøbing og Varde« eller lignende! Med nogle undtagelser er stationsbynavnene op ad vestkysten meget korte og fyndige: Sig, Skjern, Hee, Tim, Bur o.s.v. og altså også Tarm, derfor er navnebrættet på stationsbygningerne ofte påfaldende kort!

Knud Strunge (1891-1938)

Strunge var af natur et levende og venligt menneske, fyldt med ideer om udvidelse af skolen, der på grund af pengemangel blev drevet helt ud i det urealistiske; men med energi og store personlige afsavn nåede han vidt med skolens udbygning. Oprindeligt ville han have oprettet et seminarium, der skulle drives samtidig med realskolen. Det fik han ikke lov til, og en kompagnon trak sig derefter ud af foretagendet. Realskolen havde knap 100 elever, og da en udvidelse på en eller anden måde var nødvendig, hittede han på at oprette et studenterkursus. Men dertil krævedes lærere med universitetsuddannelse, og de skulle også undervise i realskolen. På grund af de store udvidelser var han stadig i pengetrang, og et par år før han døde, rejste han sammen med Lydik Holst rundt i skolens opland og fik på den måde 40 mand til at låne ham 1000 kr. hver, »de fyrre riddere« kaldtes de. De fik først deres penge tilbagebetalt af skolens bestyrelse nogle år efter Strunges død. Alle disse bekymringer formørkede til tider hans medfødte venlige væsen. Men fantasifulde spekulationer var nu engang hans natur, og det ynglede gedulgt i hans tanker med nye udvidelser. De blev tegnet ned på små stykker papir,

han gik med i sin tegnebog. Han kunne dog ikke helt beholde sine planer for sig selv, og i sene aftentimer kunne han vise mig en sådan tegning, efter at jeg havde afgivet et løfte om ikke at sige det til nogen. Jeg husker en af dem: en mægtig firlænget bygning. Med undtagelse af et astronomisk tårn, anbragt på længen over for sygehuset, er alt i dag blevet til virkelighed og mere end det, efter at staten har overtaget skolen. Når der så endelig var en hvilepause i skolens udbygning, lavede han rene fantasiprojekter. Da han engang måtte ligge i sengen på grund af sine svage lunger, lavede han en model til en ny landsbykirke. Da jeg kom derind, stod den på natbordet. Jeg begyndte straks bedømmelsen, men blev hurtigt afbrudt: jeg skulle lægge mig på knæ for at se den, så først kom den til sin ret.

I skolen underviste han i de fag, der blev til overs, når lærerne havde fået det, de skulle have. Det kunne til ham blive dansk, engelsk, religion, historie og regning. I det sidste fag præsterede han engang, at eleverne skulle regne hans egen gæld ud med renter, afdrag m.m., altså praktisk regning! En anden gang »anlagde« han sammen med dem en mægtig havn ved Skjernåens ud-

Skolen med skolegården, fotograferet af Bjørn Jessen oppe fra kirketårnet, år 1930. Sådan så skolen ud, da Strunge overtog den.

munding i Ringkøbing Fjord. De regnede bl.a. ud, hvor meget hver lastbil jord, der skulle flyttes, kostede o.s.v. Mere realistisk var hans kritik af toggangen med de lange halvtomme tog. Han ønskede mange forbindelser med kun én eller to vogne. Med megen ret kaldte min kollega Bjørn Jessen skolen for projektmagerens hus. At der var noget galt med Strunges økonomi,

havde Gerhard Andersens lille pige, den ca. femårige Bodil, også fået fornemmelsen af. Derfor spurgte hun en dag naboen, læge dr. Rejnholt Nielsen: »Må jeg spørge Dem, dr. Rejnholt, er hr. Strunge ved at køre fast?« Det var han mange gange, og med god grund kaldte borgmester Kaper ved en senere lejlighed Tarm Studenterkursus for gymnasiernes Ebberød Bank.

Den virkelige Strunge helt uden økonomiske bekymringer oplevede man, når han inviterede til middag. Jeg husker, at han en valgaften havde indbudt lærerne og andre fra byen til bayerske pølser; allerede dengang fik man hurtigt valgresultaterne i radioen. Strunge var meget politisk interesseret, kendte mange folketingsmænd og sagde hele tiden, når valgresultaterne indløb: »Det er N. N.'s gamle valgkreds«. Fru Strunges søster var gift med redaktør Bostrup, Langelands Avis i Rudkøbing, hvor udenrigsminister P. Munch var valgt.

Engang holdt Strunge politisk møde på skolen med Rosendal på Brosbølgård, som var retsstatsmand, et parti, Strunge havde sympati med. Da Rosendal i sine retsstats-visioner forudså, at vi her i Danmark ville nå til at opvarme hele jorden ved at nedlægge elektriske ledninger, så enhver, som han sagde, »kunne sidde under sit palmetræ«, kunne selv Strunge ikke følge ham — så meget kunne evangeliet om grundskylden ikke præstere! De »varme lande« spillede ofte en stor rolle i folks fantasi. Inde på Sundeved hed det om en mand, der i det varme syden havde haft heldet med sig: »Hand serre ynde æ palme« (Han sidder under palmerne), hvad der betød et herligt driverliv med ferier alle livets dage.

Strunges far var malermester i København og havde som ung rejst sammen med Joakim Skovgaard i Grækenland. Han kunne også lave lidt

maleri og havde dekoreret vort lærerværelse med illustrationer af folkeviser. Lidt evne i den retning havde Strunge også. Et maleri af et vestjysk landskab, der hang over sofaen i dagligstuen, blev med visse mellemrum lavet om; blandt andet blev en hedevej ændret på forskellig vis.

Strunge kendte Rom ud og ind uden at have været der. Han viste lysbilleder fra Den Evige Stad og kunne fortælle en mængde om bygningerne og f.eks. sige: »Når man går om hjørnet, ligger det og det palads der«, o.s.v. Det var synd, han aldrig kom der. Af faderen havde han arvet en gammel bil, kaldet »Brandbilen«, og en aften vi talte om rejsemuligheder i den, undersøgte vejen til Rom. Vi slog op i et leksikon og blev klar over, at St. Gotthard kunne Brandbilen ikke klare, men måske det mindre stejle Brenner. Planen blev dog hurtigt opgivet, men snart dukkede en ny mulighed op: En rejse til Provence. På skolen havde vi ofte kaptajnsbørn, således Peter Sigurd, hvis far sejlede til Middelhavet. Strunge mente, han nok kunne få bilen med til Marseille, og så kunne den nok klare turen hjem. Jeg overværede samtalen mellem Strunge og Peter Sigurds far, kaptajn Thomsen, som var positivt indstillet. Men så blandede fru Strunge sig i det og sagde: »Jeg tør ikke sejle i Biscaya-bugten«. Kaptajnen svarede kort: »Biscayen! stille som i denne stue!« Det følte fru Strunge med nogen ret som en skipperhistorie, og dermed var den rejse opgivet. Var den blevet

til noget, skulle Strunge såmænd nok have fået bilen gratis med.

Men lidt ud at rejse kom vi dog, og det blev en oplevelse. Det var en skoleudflugt til Tyskland i 1931. Med på turen var Strunge, hans kone, der dygtigt administrerede de små pengemidler, et par lærere, hvoraf jeg var den ene, og nogle elever. Vi kørte i en lille smal rutebil med to sæder på langs under vinduerne; til daglig blev den brugt som skolebil. Vi overnattede i telt eller sov i hø, med undtagelse af hr. og fru Strunge, der sov på de to bilsæder.

På denne tur kom vi ud for et par ejendommelige oplevelser. I Sachsen standsede vi en aften ved en lille markvej, der løb parallelt med en lille flod med en ganske smal græsmark i midten. En mand, der viste sig at være kommunist, gav os storsindet lov til at slå telt op. Lidt senere kom en stor ældre bonde med hurtige skridt og med halvlang pibe i munden hen imod os. Aldrig i mit liv er jeg blevet sådan skældt ud, samtidig med at han finspyttede mig i ansigtet. Omsider gav han sig til at skændes med kommunisten, så jeg og en elev fulgte stille bagefter. Da de to omsider havde afreageret, vendte bonden sig om og spurgte mere afslappet, hvor vi kom fra. »Fra Danmark«. »Fra Danmark?« Ansigtet lyste op, og han fortsatte: »Det er jo det land, Grundtvig er fra«. Og så gik snakken om ham: Højskolen, kirkelig frihed og især om Grundtvigs syn på trosbekendelsen. Eleven, der

fulgte mig, blev sendt tilbage med den besked, at vi talte om Grundtvig og trosbekendelsen, og at telte godt kunne slås op. Jeg gik med ham ind til konen, og han fortalte at han i sin tid havde været på en landbrugsskole ved Weimar, og nu var han formand for en landbrugsforening. Og så satte den ældre herre sig hen til klaveret — den eneste luksus i den tarveligt møblerede stue med broget voksdug på bordet — og spillede og sang for mig med stærk stemme: »Ein' feste Burg ist unser Gott«. Jeg fik et æble og skulle komme ind og hilse på dem den næste morgen. Vi udvekslede adresser, og lidt flov tog han min arm, som ville han brække den, og sagde: »Gør jeg det, varer det længe, inden den gror sammen, og sådan også med græsset, I trådte ned på min mark«. Jeg lovede at sende et billede af Grundtvig og fik derefter brev fra ham om at komme derned for at holde foredrag om Grundtvig i hans forening; endnu i dag fortryder jeg, at jeg ikke gjorde det, men pengene var jo knappe.

Den næste aften fik vi lov til at slå telt op i nærheden af et gods. Et fint selskab gik i haven, og en stor godsejer, hvis fede nakke lagde sig ned over kraven, sagde »meinewegen«, da jeg havde spurgt om lov til at overnatte på en lynghøj ind til en skov. Lidt senere kom hele selskabet hen til os og ville gerne, at vi sang den danske nationalsang, så vi måtte i gang med »Der er et yndigt land«. En af eleverne havde

en harmonika med og ville vise tyskerne den venlighed at spille en tysk sang, men det var højst uheldigt, da han spillede »Ich weiss nicht, was soll es bedeuten« af *jøden* Heine — de var jo nazister. Før de gik, kom sønnen hen til mig og forklarede, at hans far var en fin mand, da han havde været på tigerjagt i Indien!

Turen blev en idyl med en lille uskyldig undtagelse. Frk. Schmidt og lærer Uhre var nyforlovet og ville derfor gerne helt naturligt spadserere længe om aftenen i den lune sommernat, mens vi andre godt ville gå tidligt til ro efter en anstrengende dag. »Det er uforskammet«, sagde frk. Schmidt. Men så tog Strunge myndigt til genmæle og erklærede: »Vi er på rejse for at udvikle vor ånd!« og med dette vægtige argument afgjorde han sagen.

Strunge var den helt geniale rejsefører; ofte uden historiske kundskaber kunne han få noget ud af alt. På den store domkirke i Naumburg lagde han straks mærke til en lille stenabe, som bygmesteren havde anbragt på et »tilfældigt« sted på taget. Ved det store »Dreivölkerschlachtdenkmal« uden for Leipzig var han den første, der morede sig over den eneste »kunsthistoriske« oplysning om mindesmærket, der var at læse på et lille opslag, nemlig hvor mange tons det hele vejede!

Mærkeligt var det at besøge Lützen, hvor Sverrigs store konge faldt. Her var der bygget et lille svensk kapel. Inde på alteret lå en svensk

bibel og salmebog — en svensk enklave i det fremmede, forbundet med en storslået begivenhed i historien. Det er vist eneste gang i mit liv, jeg helt bevidst har følt mig som skandinav. Jeg tænkte på Jenny Lind, der for H. C. Andersen og storhertugen og hans gemalinde i det nærliggende Weimar sang den svenske dødssalme fra Tredivårskrigen, som soldaterne sang ved heltekongens død, den situation, som Larsen-Stevns har malet i kuppelsalen i H. C. Andersen-museet i Odense. Da vi så statuen af en løve i Braunschweig, udbrød Strunge: »Nej, se nu der, hvor den ser bidsk mod nord« (d. e. Danmark).

Strunges forhold til lærerne var ikke altid godt, bl.a. fordi han ikke selv var cand. mag. og derfor ikke måtte undervise på studenterkursus; han havde »kun« almindelig læreruddannelse, og det gav ham kompleks. Det viste sig engang på en højst pinlig måde ved et lærermøde. Min kollega, den rettænkende frk. Nielsen, sagde under gennemgangen af en elev: »Men hr. Strunge, De skulle bare vide, hvor lidt fransk og latin, han kan«. Det opfattede Strunge på den måde, at han som seminarieuddannet ikke kunne sætte sig ind i elevens uvidenhed, en fuldkommen urimelig fortolkning. Frk. Nielsens forklaring hjalp ikke, og det endte med, at alle gik hver til sit. Bagefter sagde frk. Ellen Margrethe Petersen: »Der sad alle de store mandfolk og gjorde intet for at hjælpe hende«. End-

nu i dag skammer jeg mig over, at jeg ikke understøttede hende og prøvede på at få denne råbelige udlægning ryddet af vejen.

Værre end disse komplekser overfor lærerne var hans økonomiske vanskeligheder, der gjorde, at det ofte kneb med at udbetale lønningerne. Jeg oplevede således engang at få en juliløn udbetalt ved juletid halvandet år senere! Men så galt var det i regelen ikke, og vi havde også en vis forståelse for hans anstrengte økonomi. I en kantate, han havde lavet til en jubilæumsfest, brugtes ordene »lyn og torden«. »Ja, han skal få lyn og torden, hvis vi ikke snart får vor løn«, sagde Maren Andersen. Det var sagt i spøg, men med lidt alvor bagved. Engang det kneb meget med at få penge, sagde Gerhard Andersen til sin kone: »Du kan da koge noget grød«.

Alle hans besværligheder gjorde, at han ikke altid passede sine timer, og det kunne forældrene

nok blive gnavne over; men han opnåede altid pæne eksaminer. Engang blev jeg frygteligt skældt ud nede på gaden af fabrikant Lerche, og folk, der gik forbi, måtte få den opfattelse, at det var mig, det gik ud over; det var det også lidt, men det var Strunges forsømmelser, der var tale om. Hotelejer Jørgensen på Bechs hotel stod ved siden af og gentog: Det er jo ikke Dem, hr. Beck, det er jo ikke Dem, hr. Beck. På den anden side af gaden gik Gerhard Andersen og prøvede med slet skjult diskretion på at opfange, hvad det drejede sig om. Han ventede, til jeg kunne give en nærmere forklaring.

Strunge havde lært sin kone Eli at kende på seminariet, og hun havde hjulpet ham godt, da han var ordblind, en sygdom, han havde overvundet. Hun fulgte ham trofast og tålmodigt i alle hans foretagender, og man fik et bestemt indtryk af et lykkeligt ægteskab.

Blandt kolleger

Alle lærere på skolen var jævnaldrende og lige kommet fra universitetet. Vi udgjorde en sluttet kreds og kom i nær kontakt med hinanden trods store forskelligheder. Da vi på et kursus ikke måtte kaldes adjunker, blev vor titel kandidat, forkortet til candi. Den titel fik alle mandlige lærere, de kvindelige hed frk. N. N.

Til dem hørte *Marie Nielsen* (1899-1946), den ældste af os. Hun underviste i engelsk, fransk og latin. Nogle år efter hendes ansættelse flyttede moderen over til hende; de tilhørte Indre Mission og sluttede sig tæt til kredsen om provst Gadegaard og overlæge Anshelm Sørensen, hvorfor hun uden for skoletiden knap nok hørte med til lærernes inderkreds. De første år boede hun på skolen, men senere fik hun bygget et solidt hus på Vardevej over for den daværende præstegård. Hun var god ven med oversygeplejerske Katrine Andersen, der satte penge i frk. Nielsens hus. Hun arvede det efter frk. Nielsens tidlige død. Frk. Nielsen stod fadder til vor datter Ida, der blev døbt i Egvad Kirke, noget hun var meget glad for. Efter hendes død kom frk. Andersen og forærede Ida hendes fine guldur. — Frk. Nielsen forberedte sig altid meget grundigt og havde på den måde oparbejdet en pædagogik,

der gjorde hende usikker i uforudsete situationer. Engang hun fik en ekstratime, spurgte hun mig, hvordan hun kunne bruge den. Jeg sagde: fortæl noget om Molière (hendes speciale ved universitetet). »Det kan jeg da ikke, jeg er jo ikke forberedt«, var hendes svar. Hendes yndlingsprofessor havde været den reelle og rettænkende Sandfeld. Da der i en time var noget at more sig over, skal hun have sagt: Nu ler vi alle! Det er lidt af en karakteristik af hende. Til eksamen opnåede hun altid solide resultater.

Hendes mor var tidligt blevet enke, og hendes eneste søn omkom ved en bilulykke. Hun var en mild og venlig kone, der måtte klare sig med meget lidt, hvorfor hun altid havde haft det meget trangt økonomisk. Da vi engang beklagede hende, svarede hun med en selvfølgelighed i stemmen: »Gud har altid været god imod mig«. Hos frk. Nielsen har vi ofte været sammen med provst Gadegaard og overlæge Sørensen, og hos dem søgte hun trøst, når noget gik hende imod. Frk. Nielsen fik knoglekræft, og da hun og frk. Andersen besøgte os i Åbenrå, var de på cykel. Hun havde da svært ved at gå, da den ene hæl var ved at forsvinde, men hun kunne nok cykle. Moderen døde lidt før hende.

Da min kone efter moderens begravelse kørte med toget fra Tarm og derved kom forbi kirkegården, så hun frk. Nielsen sidde helt alene i rullestol, i rusk og regn ved moderens blomstersmykkede grav. Fem måneder senere døde hun selv — hun var den sidste af slægten. »Min sjæl lov Herren«, står der på hendes gravsten.

Jævnaldrende med mig er *Gerhard Andersen*, en meget vidende historiker, der havde lært sin kone Maren at kende på den nyoprettede Studentergård. Hans far blev efter Genforeningen præst i Uge i Sønderjylland, hvor hans kone døde. Senere flyttede han lidt længere nordpå til Hjordkær uden for Åbenrå, hvor vi har besøgt ham et par gange. På det religiøse plan var far og søn uenige, og engang sagde faderen, at Gerhard stoledes for meget på den menneskelige kulturs fremgang. Pastor Andersen var ivrigt medlem af Blå Kors.

Candi Andersen har været en aktiv socialdemokratisk lokalpolitiker, og fru Andersen har fortalt boghandler Jacobsen, at hendes mand syntes, han kunne gøre mest for sine medmennesker, de dårligst stillede i samfundet, ved at melde sig ind i Socialdemokratiet. Vi, hans kollegaer, syntes, at hans begavelse kunne være blevet bedre udnyttet og ikke bare have udfoldet sig på det lokale plan. Hans fine tænkemåde savnede nok noget af djærv folkelighed, så præstesønnen har ikke helt kunnet assimilere sig med den arbejderklasse, han identificerede sig med. Han

trængte sig aldrig på og ventede nok engang imellem for længe med at handle og tage beslutning. Andersen er meget belæst, og kun én gang senere, her i Åbenrå, har jeg truffet en lignende sprogfornyer. Selv omtalen af de mest dagligdags ting gives på en overraskende og ny måde. »Er det ikke svært at være gift med en så begavet mand?« sagde én til hans kone, en lille tynd, pigeligt udseende kvinde, der bevæger sig af sted med små hurtige skridt. Hun er et af de morsomste mennesker, vi har mødt, vittig og kortfattet i sin fortællemanér. En elev var blevet modetandlæge i København, og en af hans regninger omtalte hun sådan: »Den var på 3000 kr., men der var trukket 5 kr. fra for gammelt guld«; det sidste blev sagt uden ændret tonfald. Senere på et besøg her i Åbenrå fortalte hun om en dreng, der var døv og derfor brugte elektrisk høreapparat. Da lærerinden repeterede et stykke bibelhistorie, som kedede ham, afbrød han kontakten og sagde højt: »Det vil jeg ikke spille strøm på!« Når Maren fortæller noget, smiler Andersen velvilligt, og når hun er færdig med at fortælle, afrunder Andersen det i regelen med en ganske kort og rammende slutbemærkning. Med god grund føler fru Andersen det næppe svært at være gift med »en så begavet mand«.

Begge er dem i kollegiet, som faldt hurtigst til i byen. De blev venner med de lidt ældre, som Andersen uden lidenskab spillede kort med.

Kortspillerne sad i én stue og konerne i en anden. Men Andersen kunne godt overkomme at nærme sig døren for at høre, hvad konerne talte om, som altid en meget morsommere samtale end mændenes. I tidens løb har Andersens flere gange haft en meget demokratisk hushjælp. En satte sig således på armlænet for at kigge i avisen, som Andersen sad og læste. I et sådant tilfælde var han selvfølgelig hjælpeløs, så fru Andersen måtte tage affære: »Min mand vil helst læse avisen alene«. Samme pige skrev digte til hans fødselsdag og lagde dem under tallerkenen og andre letfundne steder. Da en gartner ude på gaden anbefalede gode æbler og billige pærer, sagde Andersen fra sin lænestol: »Så er æblerne dyre og pærerne rådne«, og ganske rigtig, da fru Andersen rørte ved en pære, sagde den svup. Efter pensionsalderen holdt han op med at undervise i fransk og historie og holdt sig til oldtidskunskab.

Han er en Hartvig Frisch-type.

Udpræget københavner var *Bjørn Jessen* (1903-1943), der underviste i naturfag. Han kom aldrig i kontakt med egnens befolkning, kun med et par af byens spidser. Han stod sig godt med eleverne og underviste dem dygtigt og effektivt. Han hørte til den type, der var upraktisk anlagt, men ville være praktisk, og klarede sig derfor godt trods en del mærkværdigheder. Eleverne hjalp ham med at samle materiale til naturhistoriske studier, bl.a. uglegylp, som lå hen over

hele hans skrivebord. Af en gammel elev, der nu var til søs, havde han fået en kamæleon foræret. Den var anbragt i et bur i stuen, men blev til tider lukket ud og sat op på en langbenet pelargonie i karnapvinduet, hvor den kunne slå den lange tunge ud efter en flue. Da stuens fluer ikke slog til, hentede Jessen det nødvendige på Lauge Nielsens gård, Sandgården, hvor han kunne blive mere end rigeligt forsynet i stalden. I 1935 flyttede Jessen til Randers, hvor han blev meget anset af kollegaerne. Et par år senere døde han af kræft. Han var den første af holdet, der »flygtede« fra Tarm.

Han blev afløst af *Arne Henriksen*, der for kort tid siden tog sin afsked. Han er en meget dygtig skakspiller. Fru Henriksen døde for et par år siden, hun der i sin ungdom var en dygtig gymnastiklærerinde, måtte i de sidste år sidde i rullestol. Mange vil huske hendes smukke sangstemme, bl.a. fra dengang »Elverhøj« blev opført i Tarm. Alle roser Henriksen for den omhu og tålmodighed, hvormed han passede hende de sidste mange og lange år.

Den første lærer i matematik var Nyholm, der kun blev et år i Tarm. Han blev afløst af *frk. Smith*, der kun blev et par år, da hun sammen med sin mand, lærer Uhre, flyttede til Ålborg. Hun var den første, der fik inspektion af de høje myndigheder fra undervisningsinspektionen i København, og det blev en meget dramatisk affære. Lærerne og andre i byen havde aftenen

før, den 10. nov., holdt et sammenskudsgilde på apoteket. Vi var alle i godt humør, Strunge talte engelsk, og vi kom først sent hjem. Og så skete katastrofen den næste morgen, hvor fru Meyer i egen højje person dukkede op. Frk. Smith var søvsnig, nervøs og dårligt forberedt, så forsøget i fysik mislykkedes totalt. Det skulle derfor laves om den næste dag. Det var Bjørn Jessen, der måtte tilrettelægge det, da frk. Smith ikke kunne få et hår til at aftegne den rigtige siksaklinie ned ad en sværtet glasplade. Jeg glemmer ikke forsøgsbordet, hvor store og tunge jerngenstande lå mellem tynde glastrør hulter til bulter, og Jessen med højje og bramfrie udtryk begyndte med at rydde op. Alle lærere, der boede på skolen, var til stede og gav nu og da en håndsrækning; vi var alle solidariske, og den næste dag gik forsøget tilfredsstillende. Frk. Smith havde en vanskelig opgave, da hun havde al matematik og fysik ved studenterkursus. Ved en eksamen sagde Strunge om hende i en betydelig overdreven billedtale: »Hun kæmpede som en løvinde for sine unger«.

Da hun var rejst til Ålborg, blev hun afløst af *Lydik Holst* (1907-73). Han var sønderjyde som jeg, og vi talte altid sønderjysk sammen. Hans far havde i sin tid været andenlærer i Blans på Sundeved i mit fødesogn. Hans mor var af den ansete Jacobsen-slægt fra Hellevad Vandmølle. At være møller var i sin tid en privilegeret bestilling. Som matematiker hører Holst til dem,

der mest har bidraget til at gøre skolen anerkendt. Han overtog inspektionen i kostafdelingen ud mod Skolevej efter candi Jessen, noget han egnede sig godt til. Hans interesse for tal har gjort, at han senere blev skolens regnskabsfører og senere revisor i Tam Bank, og dermed begyndte han at samle aktier, især af alle små banker rundt om i landet. Da han flyttede bort fra skolen, havde han bygget et fint hus bag kommuneskolen i det nye villakvarter, hvor der i min tid var åben mark. Hans lige så energiske kone, som han har undervist i matematik, har i mange år været timelærer i dette fag ved gymnasiet. I sin fritid har hun ofte været i Italien og derved lært sig italiensk. Lydik Holst har i sine sidste år været svagelig og lidt meget af åndedrætsbesværligheder.

Foruden cand. mag'erne havde Strunge fundet ud af, at et par seminarister, der gerne ville tage studentereksamen, mod gratis ophold og friplads kunne undervise i realskolen. En af dem er *Ellen Margrethe Petersen*, der er blevet på skolen til i dag. Ved hjælp af sin gode begavelse og sin store energi har hun sat sig ind i religion og oldtidskundskab og underviser udmærket i disse fag i gymnasiet. Efter krigen har hun været en god støtte for rektor Arndal og hans kone og fulgt dem på mange rejser sydpå.

Den mest farverige lærer var *Carl Edvard Larsen* (1903-69) fra Roskilde, kaldet Store Larsen. Han var mægtig af omfang. Det var han alle-

rede som ganske ung, for da han i sin tid søgte optagelse i I g på Roskilde Katedralskole og efter optagelsesprøven stod og ventede på resultatet, kom rektor ud og sagde: »Deres søn er optaget!« Spøgefuldt sagde man, at han kun vejede ganske lidt ifølge en fjedervægt, som skolen havde anskaffet. Den kunne kun veje 250 pund, og da Larsen stod op på den, løb fjederen helt rundt og begyndte diskret forfra — og sagde knak! Strunge måtte anskaffe en ny og sagde som begrundelse: »Larsen stod op på den«; så var købmand Simonsen fuldt ud orienteret.

Jeg har kendt få, der som han havde ordet i sin magt, og han diskuterede evigt og altid, også med eleverne. Det gik noget ud over undervisningen. At terpe grammatik var ikke hans interesse. Derimod kunne han begejstre eleverne for digtningen, og for flere var hans gennemgang af »Faust« og de store engelske digtere ufor-glemmelig.

Hans store veltalenhed gjorde ham til en meget søgt foredragsholder, og han blev kendt derfor i hele Vestjylland. Han forstod i den grad at fange folks opmærksomhed med sin behagelige dybe stemme, så en vestjyde engang sagde til ham: »Do æ bløwn jen a wo ejen«, og det var han med god grund glad for og stolt af, men det er nu ikke den hele sandhed. Nok lærte han at tale med »den jævne mand« — sådan da — og holde foredrag, der kunne fængsle en hel for-

samling, men inderst inde led han livet igennem af en ulykkelig kærlighed til Roskildeegnen, og det samme gælder hans sympatiske og dygtige kone. Da Larsen døde i 1969, rejste hun straks bort fra Tarm til sin hjemstavn ved Køge.

Larsens var dem, vi i trediverne kom mest sammen med, ofte flere gange om ugen, og vi var gode venner. Senere under krigen kom han med i modstandskampen og var en tid i Frøslevlejren, hvor han kaldtes »Dovregubben«. Efter krigen var han ved Den danske Brigade i Tyskland, hvor han fik majorsrang. Alt dette virkede ind på begges livsholdning, og de fjernede sig noget fra deres gamle kolleger.

I tresserne har Larsen udgivet nogle småbøger om livet i Tarm og Vestjylland. De er morsomme at læse, især for indviede, og indeholder en vrimmel af anekdoter og episoder fra skolen, byen og træk fra hans foredragsrejser. I en af dem gengiver han et træk fra en skole, som en lærer havde oplevet. En elev skulle gøre rede for den skæbne, der ramte Lots hustru, da hun vendte sig om mod den ugudelige by Sodoma. Svaret var kort og godt: »Hon bløw ætt te kuen mie« (Hun blev ikke til kone mere).

Store Larsen blev en kendt skikkelse i byen. Han gik altid langsomt, jeg har aldrig set ham skynde sig. I munden havde han i regelen en stor krum shagpipe. Sådan blev han engang af fru Larsen sendt ind i byen for i sæbehuset hos Emma at købe Tamaripudder. Her stod to kvin-

delige elever, og Larsen begyndte straks at drille dem og sagde: »Nå, I står og køber pudder og læbestift«. Men pigerne blev derinde, for nu ville de høre, hvad Larsen skulle have! Han forlangte så det ønskede pudder til stor morskab for pigerne. Og ikke nok med det; han kaldte pudderet for Tafari-pudder. Ras Tafari var et andet navn for den abessinske kejser Haile Selassie, meget omtalt dendang på grund af den italienske invasion. Da Larsen kom hjem, sagde hans kone: »Hvorfor købte du ikke et stykke sæbe og ventede med pudderet til en anden gang«.

Som næsten altid er Larsen elskværdig, men jeg synes, han i sine bøger udstyrer for mange vestjyder med »et sært blik i øjnene«, der gør dem til noget helt særligt; på de fleste punkter ligner de andre landbefolkninger. Han ser på dem som

den udefra kommende bybo. Bøgerne giver et godt indtryk af, hvor veltalende han var mundtlig, dog overanstrenger han i nogen grad sproget.

Livet igennem prægedes han af, at han var fra et ubemidlet hjem. Trods legater og ophold på Regensen havde han studiegæld at afbetale; dette kunne gøre ham bitter og noget ubehagelig i omgang.

Et par år før hans død sad vi en eftermiddag sammen ude foran rektor Arndals sommerhus ved Vesterhavet og talte om gamle dage. Bevæget talte han om venskabsårene i trediverne, måske den bedste tid. Ja, den tid taler min kone og jeg tit om og spørger stadig lige forundret: Hvorfor skulle disse to så udmærkede mennesker fjerne sig fra os og de andre kolleger?

To kulturpersonligheder

Undervisningen på det nyoprettede kursus var meget krævende, og alle lærere var lige kommet fra eksamensbordet og var uden pædagogisk erfaring. Vi var under skarp kontrol fra undervisningsinspektionen, og flere af inspektørerne var mistænksomme, ikke helt uden grund, og sure; fru Meyer er allerede nævnt. Efter skoletiden inviterede Strunge gerne inspektøren med ud på en køretur i brandbilen, op til Dejbjerg, til Ringkøbing og ud til Vesterhavet. Også en sådan tur kunne vække modvilje hos nogle af dem. I dag ville man betragte nogle af dem som umulige og ganske uegnet til deres opgave.

Men der var strålende undtagelser, således Hartvig Frisch, der kom som *kollega*. Jeg var så heldig i tysk at have selve undervisningsinspektøren, dr. Højberg-Christensen, og i dansk var det den tids største pædagog, selveste *Th. A. Müller* (1865-1950). Han kom første gang i februar 1930, altså et halvt år efter at jeg var begyndt. Jeg syntes selv, at timen forløb dårligt. Da den var forbi, kiggede han i min bog og sagde: »De har sat streg under væsentlige ting og derved gjort et stort arbejde, men De skal ændre metode og lade eleverne være mere passive, ikke spørge så meget, men selv fortælle. Ved al den

spørgen kan De slet ikke nå at gennemgå hele stoffet«. Og han fortsatte: »For nogen tid siden havde jeg en slægtning, der skulle op i historie. Jeg opdagede, at han intet kunne, og der var kun fjorten dage til eksamen. »Nu skal du komme hen til mig, så skal jeg fortælle dig alt det, du skal opgive til eksamen«. Det gjorde jeg, og han bestod«. Og han fortsatte henvendt til mig: »De skal gøre det samme, *fortælle*«. Dette blev min metode i over fyre år, altså indtil jeg tog min afsked. Hvordan kunne den mand i løbet af 40 minutter (så korte var vore timer) se, at det for mig var det eneste rigtige? »Den metode, en lærer får mest ud af«, sagde han, »er den bedste«.

Th. A. Müller havde en næsten magisk evne til at gøre indtryk. Lidt overlegent sagde jeg engang om en gammeldansk tekst, at den ikke interesserede mig. Han sagde: »Synes De virkelig ikke?« og så fulgte et par bemærkninger, og jeg var overbevist på stedet. Når han sagde noget, han lagde vægt på, hævdede han ikke stemmen, som mange gør, men sænkede den til det næppe hørlige, og hele sindet var gennemtrængt af medleven med det sagte. Fortid og nutid var for ham vævet sammen til et hele. Det har han selv

Th. A. Müller.

fortalt om: Når han sad og læste de mange navne i gamle sværtlæselige protokoller, følte han sig selv som et lille led i en lang sammenhæng, uden større betydning end disse navne. Det hjælper til en slags ydmyghed overfor sig selv og forståelse af andre, måske også til at tage tilskikkelserne roligere, også det, der kom-

mer, lige til døden. Han interesserede sig for det individuelle, og engang sagde han til mig: »I P. Munchs og min verdenshistorie har vi forsmået personkarakteristikken«. Da han senere kom igen, og Strunge foreslog en tur om eftermiddagen, mente jeg, at det var bedre at besøge Sædding end køre ud til Vesterhavet. Den blev noget af det mest uforglemmelige, jeg har oplevet.

Af litterær interesse var jeg ofte cyklet op til Sædding, en lille by nordøst for Skjern. Her blev der i trediveerne afsløret en mindesten ved kirken med indskriften: »Her lå Søren Kierkegaards Slægts-hjem«. Det var en gård, der nu er helt forsvundet. Jeg overværede afsløringen, der foretoges af egnens meget betydelige hjemstavnsvforsker *Salomon J. Frifelt*. På den nu forsvundne gård fødtes *Mikael Pedersen Kierkegaard* 1756, far til *Søren Kierkegaard* og biskop *P. C. Kierkegaard*, der en tid var kirkeminister. Da Søren efter faderens død rejste til Sædding i 1840 for at mindes ham og se det sted, hvorfra slægten var udgået, skriver han i sin dagbog: »I den aroma, som hø altid udbreder, at stå lige uden for porten til det lille sted i den sildige aftenbelysning; fårene driver hjem og afgiver forgrunden; mørke skyer, afbrudte af de enkelte stærke lysglimt, som skyer har, der tyder på blæst — i baggrunden højner heden sig — blot jeg måtte vel kunne huske indtrykket af denne aften«. Mere kortfattet, men indholdsrigt kan

en aftenstemning næppe gengives, især heden og de stærke lysglimt i skyerne.

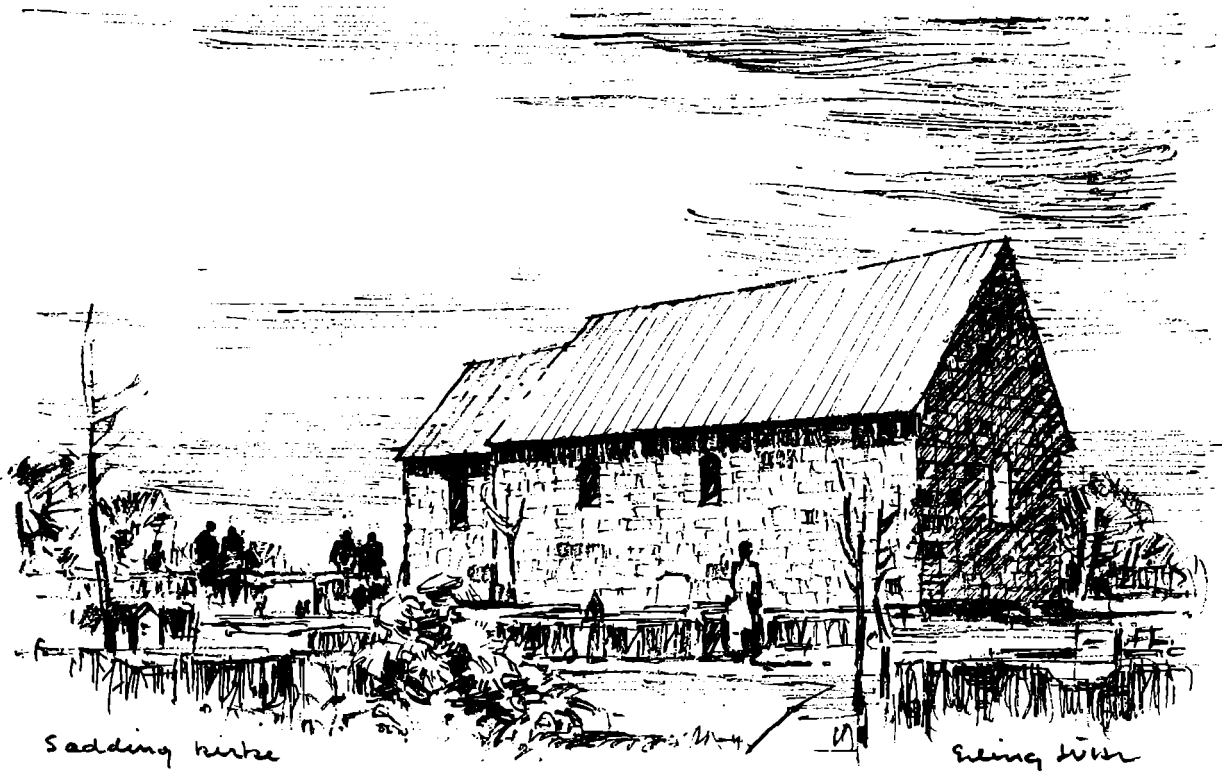
Mange mindre forfattere skriver tåget og ligefrem forvrøvlet om et landskabs indflydelse på befolkningens karakter. Anderledes Søren Kierkegaard: »Heden må ret være skikket til at udvikle kraftige ånder; her ligger alt nøgent og afsløret for Gud, og her har ikke de mange adspredelser hjemme, de mange krinkelkroge, hvori bevidstheden kan skjule sig, og hvorfra Alvoren så ofte har ondt ved at indhente de adspredte tanker. Her må bevidstheden slutte sig bestemt og nøjeregnende om sig selv. »Hvor skulle jeg henfly for Dit åsyn« må man vel med sandhed sige her på heden«.

Ved at se Sædding mindedes han endnu inderligere sin far, og i den ensomme og tungsindige hede genfandt han noget af sit eget væsen. Meget har forandret sig siden, men tilbage er landskabet med de store lyngbevoksede gravhøje og den gamle fine kvaderstenskirk med et stort stenhoved hugget i relief på en af kvaderne på nordsiden, så ensomt synes det på den store stenflade med runer, svære at tolke. Alt synes endnu i dag at kunne give bidrag til forståelsen af den gamle far og hans to berømte sønner. Lærerrigt og betagende er det at sammenligne dette landskab med det, man ser, når man står ved det store Grundtvigmindesmærke højt oppe på Udby Kirkegård og ser ud over den store sjællandske idyl.

Jeg var altså nogenlunde forberedt til sammen med Th. A. Müller at tage til Sædding. Vi så egnen og kirken og gik så ind til en gammel pensioneret lærer Petersen, hvis farfar også havde været lærer på stedet og modtaget Søren Kierkegaard, da han besøgte byen efter faderens død. Det var en varm septemberdag, og inde i stuen sad den gamle kloge lærer Petersen i en lænestol med et tykt tæppe om sig og med hænder og fingre krumme af ledegigt. Th. A. Müller satte sig helt hen ved siden af ham, og så fortalte lærer Petersen om Kierkegaardslægten, delvis på grundlag af mundtlig tradition. Også Søren Kierkegaards bror, biskop P. C. Kierkegaard, havde flere gange været i Sædding. »Ja«, sagde Th. A. Müller, »min bedstefar besøgte ofte den gamle biskop, og han ville jo til sidst kun prædike for de allerfattigste i samfundet, de eneste han følte sig værdig at tale til«. Lærer Petersen indskød: »De fattigste? Er vi da ikke alle lige for Gud?« Der blev en lille pause, og jeg glemmer ikke Th. A. Müllers ansigtstræk, da han svarede: »Hvor *har* De ret«.

I erindringen er alt, hvad jeg så, natur, historie, blevet til rammen om samtalen mellem disse to livskloge mennesker.

Om aftenen kom Th. A. Müller til os privat og var endnu opfyldt af alt, hvad han om eftermiddagen havde oplevet i Sædding. Jeg skulle bestemt besøge ham på Grundtvigsvej, når jeg kom til København; det har jeg gjort flere

Sadding kirke

Selling tårn

gange. I et brev skrev han til mig: Søger De ind ved Statsskolen, skal jeg gøre, hvad jeg kan, hvis jeg da har nogen indflydelse!« Det fik han dog ingen lejlighed til; der var ingen ledige stillinger i Sønderjylland, det eneste sted jeg ville hen. I festskriftet til hans 75-års fødselsdag skriver en af hans elever, at »han havde en slags følsomhedens fortrolighed, der kom og gik, fra ham til tingene, og fra tingene til ham«. Det var også det, jeg oplevede.

Den anden kulturpersonlighed, jeg kom på nært hold, var gymnasiets førstemand, dr. phil. A. Højberg-Christensen (1888-1972). Han var en venlig og samtidig myndig mand. I hans ungdom havde der ikke været plads til ham ved universitetet, og man må sige: godt det samme. Han slækkede ikke på kravene til et nyoprettet studenterkursus, men gav gode råd og havde fattet en speciel kærlighed til den fantasirige Strunge, hans kursus og dets lærere. At han tog sig specielt af Tarm, hang nok også sammen med, at han var vestjyde og kunne tale sproget; men hans forældre boede i Ålborg, hvorfra han — som Th. A. Müller før ham — var blevet student. Han har skrevet et særdeles morsomt stykke om sin barndom med mange små konkrete enkeltheder. Da jeg engang spurgte ham, om han ikke ville fortsætte med at skrive erindringer, svarede han med et bestemt nej, fordi han så måtte skrive om mennesker, som de *virkelige* var! Allerede i skolen dyrkede han musikken.

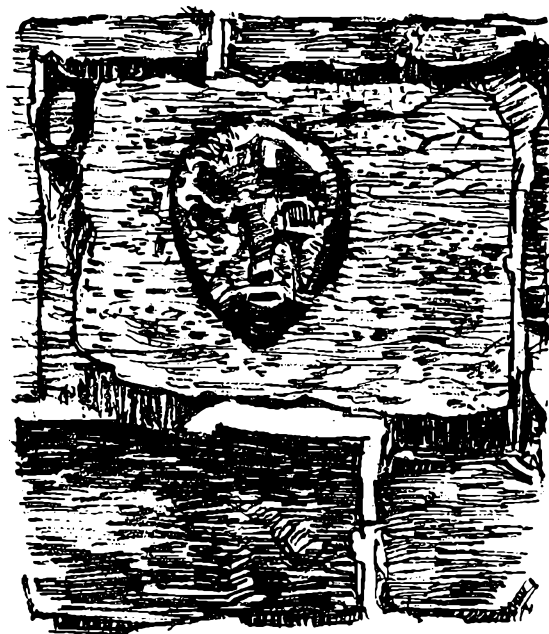
Undervisningsinspektør dr. A. C. Højberg-Christensen.

»Den er for mig den bedste vej til en højere verden«. Et foredrag, han holdt, var baseret på Niels Stensens berømte ord: »Skønt er det, vi ser; skønnere det, vi forstår; men langt det skønneste er det, vi med vor forstand ikke kan fatte«. Det fundamentale i Højberg-Christensens tilværelse var hans store ærbødighed for skabningens vidunder. En lille ejendommeligt formet pind, han engang havde fundet i sin have, bevarede

han som et miniaturbillede af den store natur. Han havde den i hånden, da han døde —.

Th. A. Müller og Højberg-Christensen havde det tilfælles, at de følte ydmyghed overfor den store litteratur og kunst, en nødvendighed for forståelsen.

Jeg er taknemmelig over at have mødt to sådanne personligheder.

Sadding kiste. Billedkræder
med mandshoved og rindtegn

Skolen og dens elever

Strunges betydeligste forgænger var Madsen-Mygdal, en bror til statsministeren. Skolebygningerne, Strunge overtog, var helt fra Madsen-Mygdals tid, også den mærkelige skolegård. Ud mod Kirkegade lå der noget, der lignede en kæmpehøj, beplantet med gran og buske; indeni var der et lille gasværk, der dog var ude af funktion. På samme side op mod kirken kom et fortidsuhyre ud af en hule, grim at se på, altsammen lavet af cement. Loftet i hulen mindede om drypsten, som var gamle konservesdåser indesluttet i cement. Langt den største seværdighed var dog et Danmarkskort, et fysisk kort, malet med samme farver som i et atlas og omgivet af vand. Det reparerede Strunge engang, da frosten med efterfølgende tøvejr havde taget hårdt på det. Kortet var ligefrem berømt, og ofte kom fremmede ind på skolepladsen for udelukkende at se det; det burde nok være blevet bevaret.

Eksamen på realskolen var temmelig slap, og kun i få fag var der beskikket censor; resten var indbudte, og en enkelt af dem gav principielt ikke under mg÷!

Anderledes var det på studenterkursus, og som før nævnt var vi under skarp kontrol. I det

første hold begyndte 20, af hvilke mange var ganske uegnede; kun fem af dem fik eksamen. Særlig dårligt stod det til i tysk og engelsk stil og fransk. Det sidste sprog ligger i udtalen langt fra vestjysk. Højberg-Christensen sagde, at han engang i et engelsk gymnasium havde hørt en lignende udtale af fransk som i Tarm! Det første holds eksamensresultater kunne selvfølgelig ikke give statsanerkendelse, og det betød jo, at andet hold skulle opgive hele det læste pensum. Da en elev fra dette hold hørte det, han hed Davidsen, sagde han roligt til mig: »Så må vi jo gøre det bedre!« Det gjorde de også. Da en af dem var oppe, og censor spurgte: »Har De ikke fået dette stykke læst?« svarede han: »Jo, men vi skal jo opgive *ubegrænset* pensum!« Eksaminationen foregik i de første år i København, og vi måtte straks hjemtelefonere karaktererne. Et dårligt resultat fremkaldte nedslæthed, et godt det modsatte! Så kunne Strunge starte Brandbilen og i kådhed køre både for- og baglæns om flagstangen — da fru Strunge ville det samme, kørte hun imod den. En sådan rundkørsel endte med en længere tur ud i det blå. Han kunne køre ind på en gård et fremmed sted, rundt om græsplænen og ud igen. Bilen var åben, og man

havde fornemmelsen af at køre meget hurtigt. For vi forbi en sangfugl, hørtes kun et kort kvit, og væk var vi! Farten var 30-40 km i timen! Engang han kørte med den fart i København og derved fremkaldte trafikforstyrrelse, blev han standset af en politibetjent, der spurgte: »Er De fra Hæærning?« Startbesværligheder i skolegården overvandt ved, at en hel klasse blev kommanderet ud til at skubbe den i gang, noget eleverne gerne ville.

Senere fandt man ud af, at det var mere humant at sende censorerne rundt til skolerne. Lektorerne Thygesen og Ingerslev, der var censorer i tysk, var to snurrige personer, der havde fået den ide ikke at ville overnatte på det udmærkede Bechs hotel i Tarm. Derfor lejede de en taxa i Århus og kørte tværs over Jylland og tilbage igen om aftenen efter fuldendt gerning. Den første gang, de var her, var der kun én nysproglig elev, en dygtig pige, der kom op i to kvindeskikkelser i Schillers skuespil Wilhelm Tell. Efter eksamen sagde de, at jeg burde have hørt hende lidt mere i forskellen mellem de to kvinder. »Bare De havde sagt det«, sagde jeg. »Nej, nej, det gør man ikke«. Et par år senere kom de igen, og en pige kom op i nøjagtig det samme, og nu vidste jeg besked! Efter eksamen sagde Ingerslev: »Det var morsomt at se, sådan De har forbedret Dem« — Ingerslev holdt et vældigt bogholderi over alle eksaminer; det vidste jeg og var derfor klar over, at »kvindespørgs-

målet« ville komme igen for at se, om jeg havde taget ved lære! Det havde jeg altså.

Skolen havde også en kostafdeling, og eleverne kom alle vegne fra. Der var først egnens børn, der helt normalt søgte skolen. Elever, der kom langvejsfra, var ofte blevet undervist hjemme, af præsten bl.a., og blev så optaget i anden eller tredje realklasse. En af dem gav jeg privatundervisning i tysk, hvad jeg fik 10 kr. for i alt. Drengen, der hed Sigvald, var meget dygtig. Ikke desto mindre klagede hans mor over, at han ikke havde ug i alle fag. »Det mangler bare, han skal da gøre sin pligt!« sagde hun. Hun havde sin egen opfattelse af karaktersystemet. Vi havde flere kaptajnsbørn fra Fanø, hvis fædre ofte var draget »vesterpå«. Således Thøger og Peter Sigurd, den ene fra Sønderho, den anden fra Nordby. De blev engang så uenige, at Peter Sigurd søgte tilflugt på toilettet og låste sig sikkert og godt inde. Stridsspørgsmålet bestod i, hvilken af de to byer der var bedst. Uden for døren sad Thøger, og Peter Sigurd fik ikke lov til at komme ud, før han havde sagt, at Thøgers by var »den bedste«. Thøger kæmpede forgæves med udtalen af th i engelsk, så han konstant udtalte this som tis f.eks. Engang oplevede vi, at en elev, der var dumpet, flyttede sig selv op, det man nu næsten kan gøre efter loven og især efter profeterne. Andersen opdagede ham, mens vi sang »Den signede Dag« og sagde højt henvendt til mig: »Der er sandelig N.N.!« Især var

eleven ikke god til fransk, som Andersen underviste i, og da jeg engang spurgte en af hans klassekammerater, hvad der var i vejen med hans fransk, sagde han: »Han kan ikke få mening i teksten«, en meget dækkende forklaring. En højst ubegavet elev havde i naturhistorie i første real fået to opgaver at forberede sig til: haren og pindsvinet. Hun kom op i haren, men udstyrede den med alle pindsvinets egenskaber: at den havde pigge, fangede mus o.s.v. I en af Holsts timer gættede man engang gåder, og samme pige sagde: »Kan I gætte dette: »Hvordan gik det til, at jeg blev født et par måneder efter fars og mors bryllup?« Holst gik hurtigt over til et andet emne, så ingen nåede at gætte denne gåde, hvor storken havde været for tidligt ude. — Til realeksamen blev marxismen af en elev grundlagt af Bismarck. — På kostafdelingen var der også børn af fraskilte og de, der ikke kom for deres dyders skyld. Men de fleste klarede sig stort set godt.

En meget velhavende forretningsmand fra Frederiksberg sendte sin søn Kurt til os, og det gik også godt. Men faderen må nu have været lidt i tvivl om drengens fremtid på skolen; han sikrede nemlig hans forbliven på den snedige måde, at han betalte skolepenge og kostophold for et helt år forud, så kunne — det vidste han — drengen ikke sendes bort fra skolen i utide, da Strunge ikke kunne betale skolepengene tilbage på grund af dårlig økonomi!

En interessant elev var den senere kendte journalist *Knud Meister* ved Berlingske Tidende. Han levede sit eget kunstnerisk betonedede liv. Såvidt jeg husker, kunne han ikke noderne, men alligevel kunne han få et klaver til at sige noget. Engang hentede han mig for at se en blomstersøjle, han havde indesluttet med et luftigt gevandt, stillet en stor rund urtepotte med billeder op på den og givet den hat på, noget kunstnerne i dag meget vel kan hitte på. Han havde forstand på versrytme og forklarede mig, hvordan rytmen og indholdet i et digt af Drachmann understøttede hinanden, noget jeg altid har brugt, når jeg senere har gennemgået digtet i skolen. Jeg har i øvrigt ofte brugt elevens gode iagttagelser i min undervisning.

Engang havde vi en elev, en søn af en embedsmand i topstilling; men faderen forsømte ham, så han altid var den dårligst klædte. For at han kunne komme med til en skolefest, fandt Strunge ud af, at han skulle optræde som klovn, og til det kunne påklædning skaffes.

De første år var jeg ugift og boede på skolen og havde derfor hver aften besøg af kostelever, der trængte til at snakke, skulle trøstes lidt, og jeg var ofte en slags skriftefar. Lige før jul kom en ældre elev ind til mig, vi var nærmest kammerater, med en julegås og ledsagede overrækelsen med ordene: »Han skal måske have en gris!« Denne sætning havde broderen ironisk sagt til ham derhjemme!

På en meget ejendommelig måde skaffede jeg en elev filosofikum efter studentereksamen. Den unge mand studerede medicin og havde derfor ikke haft tid til at læse filosofi. Komplet uvidende gik han til eksamen og ræsonnerede: man kan ikke andet end dumpe. Han var den sidste af professor Kuhrs store hold. Han mødte Kuhr med censor i porten, men fik lov til at gå op, når de havde fået frokost. På eksamensbordet lå to spørgsmål. Forsigtigt tog han det ene, hvorpå der stod noget om kunst, og »så stod Peter Beck lyslevende frem for mig«; han var stået op på katederbordet og havde vist, hvordan Thorvaldsens Kristusfigur var blevet til. Det var noget ganske uventet for Kuhr og hans censor, der var vant til at høre det sædvanlige, og lod den veltalende og frejdige elev snakke — og han fik filosofikum!

I de første år havde vi altid en eller to elever fra Sydslesvig. Da jeg var blevet gift, fik vi ofte besøg af *Jessen* fra Flensborg, som ikke havde noget hjem. Han sad engang på dørtrappen, da vi en eftermiddag kom hjem fra byen. Om aftenen skulle vi besøge en kollega, og da vi kom der, sad *Jessen* der allerede. »Hvor skal I hen i juleferien?« spurgte han engang. Ja, vi skulle holde jul hos mine svigerforældre på Brobølgaard inde på Sundeved. Første juledag hen på eftermiddagen tren *Jessen* ind ad døren og dansede om aftenen med børnene om juletræet og sang med sin basstemme »Et barn er født i Beth-

lehem«. Han overnattede hos mine forældre, og der sad han i sofaen den næste dag, da vi kom. Et par år senere dukkede han og en kammerat op hos os i Tarm, begge i militæruniform, i en ældgammel åben bil med store startbesværigheder. Dørene kunne ikke lukkes op, så de måtte klatre ud af den, og den var uden nummerplade. Da de tog bort, spurgte vi, om de havde kørekort. »Gid vi havde«, var svaret. På hjemturen kørte de uantastet forbi politistationen i Skjern. »Vi kan ikke helt undgå hovedvejene«, sagde de.

Den første elev, vi havde på skolen fra Sydslesvig, var *Willy-August Linnemann*, der havde taget realeksamen på Duborgskolen. Han ville være student, og på en cykeltur havde han fundet behag i Vestjylland og derfor meldt sig ind på studenterkursus som matematiker, da han senere ville være ingeniør. Jeg mener at kunne huske, at han faldt godt til mellem alle de sammenbragte børn på kostafdelingen; der var jo også lejlighed til at udvikle den medfødte iagttagelsessevne og med humor betragte menneskehedens mangfoldighed. Landskabet blev han fortløbig med på lange ensomme spadsereture i omegnen. I timerne talte han lidt langsomt og forsigtigt og gjorde indtryk af at have noget besvær med at formulere sig — et karaktertræk, han stadig har lidt af. En aften var en lille kreds forsamlet for at diskutere »livsproblemer«. Jeg husker ikke andet, end at den unge lærerinde

Ellen Margrethe Petersen halvt fortrivlet sagde:
»Ja, men Linnemann, når man nu ikke *er* anlagt for grublerier, så kan det da ikke *nytte!*«
Under opholdet i Tarm begyndte han i al hemmelighed at skrive og var ved at blive klar over, at han ville være forfatter. Jeg fortryder bagefter, at jeg ikke i stilskrivning engang imellem lod ham selv bestemme emnet, så han kunne have skrevet mere lystbetonet.
Jeg genkender stadig den unge gymnasieelev i mundtlig samtale og ved læsning af hans bøger.

At han søgte hen et så fjernt sted som Tarm, er måske et af de første tegn på den slesvigske grænsebos trang til gennem lange ophold i fremmede lande at blive vor store europæer i dansk digtning. Det er blevet sagt om Johs. V. Jensen, at hans forfatterskab er at ligne ved koncentriske cirkler med Himmerland som midtpunkt. For Linnemann blev det byen ved fjorden. Men ingen af os anede dengang, at han ville blive den store romanforfatter med den højtudviklede fortælleevne.

Den vestjyske befolkning

Bybilledet i Tarm forandredes kun lidt i de år (1929-43), jeg var der. Enkelte lave huse fik en etage sat på ud til gaden, og så var der enkelte nybygninger; frk. Niensens hus er allerede nævnt. Og så byggede Rejnholt-Nielsen ude på Skjernvej en stor lægebolig med stålvinduer, der dengang var på mode, også Strunge brugte dem. De kom fra Lem fra en fabrik, der leverede til hele Danmark.

Det var let at komme i kontakt med byens og egnens befolkning. Sognepræst i byen var *Poul Gadegaard* (1892-1966), der nogle år senere blev egnens provst, hvad han egnede sig godt til. Han tilhørte Indre Mission og var en dygtig prædikant, der i sine kirker samlede fuldt hus; han holdt således en dybtgående gravtale over Strunge med en meget fyldig karakteristik.

Han var god ven med overlæge Anshelm Sørensen, og man så dem ofte spadsere sammen. Besøgte man Gadegaard, havde han stor evne til at lytte og sagde selv kun lidt, snarest for lidt. Da jeg engang spurgte Ellen Margrethe Petersen, hvordan en samtale var forløbet, sagde hun: »Det blev en lang tavshed«. Han var nærmest antigrundtvigianer. Engang lige før pinse sagde

jeg til ham, at for mig var den altid forbundet med salmen »I al sin glans nu stråler solen«. Den sang vi så! Han havde humoristisk sans og fortalte gerne historier i vestjysk gengivelse. Han forsvarede altid befolkningen. Når folk »snød«, var det en sport, men det gik aldrig ud over enker og småtbegavede. Gadegaard fik stor betydning for oprettelsen af gymnasiet i 1938. — En søn er den kendte Mørkhøj-præst N. H. Gadegaard, som i sin tid var en af mine dygtigste elever.

Til kredsens hørte overlæge ved sygehuset i Tarm *Anshelm Sørensen*, hvis første kone var af den kendte Rahbekslægt, der var meget udbredt på egnen. Den berømteste af dem er Knud Lyne Rahbek (1760-1870) på Bakkehuset. I de første år, jeg var i Tarm, færdedes fru Sørensen i byen med stok, da hun havde ledegigt. Sygdommen tog voldsomt til, så hun til sidst lå til sengs. Hendes hænder var helt krumme, og en aften, vi var der, bad hun om at slippe for at give hånd til afsked.

Jeg har aldrig nogensinde truffet et menneske, der som Anshelm Sørensen var forblevet en af befolkningens egne, trods studium i København; ikke i mindste måde havde han fjernet sig fra

egnens folk. Han gav hele befolkningen tryghedsfølelse i sygdomme med håb — men ikke falsk håb — om helbredelse. En kone havde således fået en kræftsvulst fjernet i brystet. »Er jeg nu kommet mig?« spurgte hun snart efter. »Det kan jeg ikke sige, men hvorfor ikke«, sagde han. Hun var lidt irriteret på ham, fordi han ikke ville give hende mere håb. Da så en passende tid var gået, sagde han: »Så nu er De fuldkommen rask«. Og nu troede hun fuldt og sikkert på ham.

En af hans kandidater, Jens Ladekær, har fortalt, at når de i Århus fik en patient fra Tarm Sygehus, sagde de: fint arbejde indtil de mindst enkeltheder; en operation var næppe synlig på huden. På sygehuset ordnede han både kirurgi og medicin, og om eftermiddagen var han tillige praktiserende læge i byen. De videnskabelige bøger, jeg som bibliotekar skaffede hjem til ham, og alle hans ajourførte egne lægebøger viste, hvor godt han fulgte med i det nyeste. Hans dygtighed som håndværker (kirurg) er nok en slægtsarv.

Dr. Sørensen er ikke så lidt optaget af byens småanliggender, han er ligefrem lidt nysgerrig, og sin viden i så henseende vil han gerne befordre videre, altid godmodigt og lavmælt med humor.

A. Sørensen er student fra Ribe. Han har mange søskende, og tidligt lærte han at være sparsommelig. Driftsudgifterne på Tarm Sygehus var

amtets laveste. Da nylontråd i begyndelsen var dyr, købte han billig tråd nede i byen! En dag stod A. Sørensen og en reservelæge og så, hvor skolebørn kom ud fra hjemmebageriet med kager og slikpinde. »Det er for galt, at forældre giver deres børn så mange penge«, sagde han. Så så han sin egen Niels Peter komme med en mægtig slikpind. A. Sørensen vendte sig hurtigt om og gik bort i tavshed. — Engang datteren Ellen var her i Åbenrå til en konfirmation og overnattede hos os, havde hun en meget fin kjole på, som min kone beundrede. »Ja, den blev også dyr, og far sagde: »Der skal du nok ikke have syet mere, lille Ellen«.

Da jeg i min Tarm-tid ofte havde ondt i halsen, konsulterede jeg ham, og han gav sig altid god tid. Besøgte han patienter i byen, kom han aldrig i bil, men til fods med lange skridt og lidt vuggende gang. Han tog hatten dybt af for folk. Det karakteristiske i hans ansigt er hans øjne. Hans bror *Christian Sørensen* lærte jeg godt at kende, da han var formand for biblioteket, der blev oprettet i trediveerne. Christians kone, der døde for nogle år siden, smilede altid så venlig, og hendes behagelige og melodiske stemme svarede dertil. Chr. Sørensen havde et betydeligt karetmagerværksted i Skolegade, og han arbejdede altid samvittighedsfuldt og forstod at indrette sig efter den ny tid, hvor lastbilen blev det almindelige befordringsmiddel. Lavede jeg snedkerarbejde, fik jeg altid træet høvlet og ret-

tet op i hans værksted. Han havde mange of-
fentlige hverv; således var han formand for eg-
nens brandkasse og kunne fortælle mærkelige
ting derom: Hvordan formanden engang fik til-
sendt en større pengesum anonymt, afsenderen
havde fået samvittighedskvaler; beløbet indgik
i regnskabet under »Andre indtægter!« En dag
kom en mand med en større sum penge, da hans
kone på sit dødsleje havde bekendt, at hun selv
havde sat ild på gården. Manden bad Chr. Sør-
rensens far, der dengang var formand, om at
hemmeligholde det. »Ja, nu kan jeg gøre det«,
sagde Sørensen, »for den ulykkelige mand, der
livet igennem var blevet mistænkt for at have
påsat branden, er død. Hvis han endnu havde
været i live, ville jeg have offentliggjort bedra-
geriet og fortalt ham, at nu havde man vished
for at han var uskyldig«. En egn af brandkassens
område benævnte de »det varme hjørne«, da der
særlig der var mange mistænkelige ildebrande.
Karetmagerværkstedet havde han overtaget efter
sin far *S. P. Sørensen*, der tidligt var blevet for-
ældreløs. Han arbejdede sig frem til at blive en
af egnens ledende mænd og havde en god støtte
i sin kone, en dame, der nok vidste, hvad hun
ville. Da de i deres høje alderdom måtte have
hushjælp, ville hun kun betale efter fortidens
takst, så børnene supplerede hemmeligt lønnen.
Til en helt anden kreds i byen hørte den prak-
tiserende læge *Rejnholt-Nielsen*. Til den hørte
også de fleste af gymnasiets lærere og enkelte

andre. Han havde en meget udstrakt praksis og
forstod i mørke nætter ad sandede biveje at
finde frem til afsides beliggende gårde mod syd
ud imod Ringkøbing Fjord. Et ejendommeligt
træk ved den gæstfrie familie var (og er) en vis
springende rastløshed i gerning og tale. Selv er
han død for nogle år siden, men vi har stadig
forbindelse med hans statelige enke, præget af
gammel kultur. Hun er født Siboni, og er et
oldebarn af H. C. Andersens syngemester. Han
var god ven med dr. Sørensen, og trods store
forskelle i væsen arbejdede de udmæket sam-
men. Vi har senere truffet ham som reservelæge
på Vejlefyord Nervesanatorium. Som pensioni-
ster flyttede de til Fredensborg, hvor fru Rejn-
holt stadig bor.

Når et barn skulle vaccineres, gav Rejnholt-Ni-
elsen det altid en femøre til trøst. Hans datter
Kirsten, kaldet Dumpe (de har mange kæle-
navne i den familie), ville vaccineres hos dr. Sør-
rensens, da han gav ti øre! Dumpe er en yderst
farverig personlighed, en verdensborger, og har
som sygeplejerske arbejdet i Afrika og Asien
og har sin lejlighed i København overfyldt med
fremmede ting — også spyd, der endnu er gif-
tige, siger hun. Hun taler bramfrit ud om tin-
gene og er som sine forældre meget interessant
og yderst hjælpsom.

En læge med stor praksis tjente i trediverne ca.
otte gange så meget, som vi gjorde på studenter-
kursus efter lige lang uddannelse. Først i 1958

fik vi en »anstændig løn«, som det hedder i fagforeningskredse.

Til Rejnholt-Nielsens kreds hørte boghandler *A. G. Madsen* (1864-1953), hvis datter Ebba var gift med boghandler Jacobsen i Skjern, og Madsen blev derved forbindelsesled til Skjern valgmenighed.

Boghandler Madsen havde som dreng været med til at drive stude ad Vestjyllands Hærvej ned til Holsten. Nord for Brosbølgård sås endnu i vore dage en udgravet fordybning ind i en bakke ved vejen, hvor kvæget og vogterne kunne holde hvil. Madsen var en dygtig forretningsmand (det mente Gravesen nu ikke, da han efter hans mening tjente for lidt). Han handlede med alt muligt; f.eks. indførte han før 1900 appelsiner i Tarm. »A lie en ett«, sagde en dreng om en appelsin, den første han i sit liv smagte. — Jeg besøgte næsten daglig boghandleren og blev ofte inviteret med ind. Så gav han en Gl. Carlsberg (hans yndlingsøl) eller måske en flaske rhinskvin. Han handlede også lidt med cigarer og havde et mærkeligt lager af halsbånd, urkæder og sølvskeer i forældet mønster o.s.v. Hans datter og svigersøn i Skjern og især deres børn var lidt flove over at skæmme boghandelen med disse antikverede sager, men det generede ikke Madsen. Han ræsonnerede altid: før eller senere bliver det nok solgt. I dag ville flere af disse ting have været meget værd. Dengang var der forskel på boghandlerrabat, men Madsen fik altid den

højeste, selv om hans boghandel hørte til de mindre. Var en i pengetrang, hjalp Madsen, således en postembedsmand, der uden at ville bedrage i en snæver vending havde lånt lidt af postvæsenets penge. Nyfødte piger (ikke drenge!) hos gode bekendte gav han fødselsdagsgave. At jeg gik ind i hans boghandel og nedskrev priserne på nyudkomne bøger uden at købe dem, tog han nogenlunde i stiv arm; som bibliotekar vidste jeg så, hvor meget jeg skulle give for dem antikvarisk!

Jeg tror ikke, jeg nogensinde har set Madsen med overfrakke på. Gik han ud, knappede han bare jakken, også i frostvejr. Tøjet var i regelen mørkeblåt cheviot, ofte lidt blankslidt med slidte kanter. Sådan gik han hver dag hen i Tarm Bank, der havde kontor i Brink Nielsens isenkramforretning. Kontorpersonalet bestod af fire mand: bankdirektør var Olesen, der altid røg cigarer, en kontorist og Madsen og kornhandler Jessen, der hver dag ekspederede, og de tog aktivt del i kundernes pengeanliggender. Jessen blev fornærmet, når man hævdede penge (»vi skal alle spare«). Madsen var mildere og mere forstående og sagde altid med kun lidt bebrejdelse: »Det pyntede ikke på bogen«. Jessen havde gift i højre hånd, så den lå stille på bordet; skulle der skrives under, tog han fyldepenen med venstre hånd og satte den i stilling i højre. Den samlede direktion havde i gennemsnit en meget høj alder. Nu har banken et samlet personale på 30

og har til huse i en stor bygning overfor. Direktør er Jørgen Christensen. Hans far arbejdede hos Sønderby, og da vi boede i et hus ved siden af, hørte vi ham hver dag hugge møllesten til rette. Han cyklede til og fra arbejde i kludsko med galocher udenpå; det var en almindelig fodbeklædning dengang. Jørgen gik på realskolen, hans søster Christine var en tid hos os som en udmærket barnepige. Da jeg på biblioteket manglede en medhjælper, blev han det til 75 øre i timen. Desuden hentede han bøger i byen hos folk, der ikke afleverede i rette tid, og fik derfor de sparede portoudgifter. Han tog eksamen under krigen, og jeg var glad for at kunne skrive en anbefaling til ansættelse i Tarm Bank. Nu har han effektivt været bankdirektør for det store forehavende siden 1954.

Enkelte gange kom jeg også i sparekassen, der havde åbent et par timer om ugen, knap nok det, da S. P. Sørensen og sognerådsformand, pensioneret lærer Jørgensen en del af åbningstiden drak kaffe på Landmandshotellet. *Jørgensen* havde som ung været lærer i Darum, da H. F. Feilberg var præst. Nu boede han i Tarm og var en dygtig sognerådsformand med en helt ualmindelig god hukommelse — han havde alle love på rede hånd. Han sagde et lidt upersonligt »godda« til alle, men opdagede han, at han virkelig kendte den forbipasserende, fik denne et par ekstra »godda«'er. Han var en degnetype, der på en selvfølgelig måde blev sognekonge, og

kommunale anliggender interesserede ham mere end undervisning. Når sognerådsformændene var samlet til møde for at drøfte fællesanliggender, gik Jørgensen frem og tilbage mellem de andre, der sad ned, og »underviste« dem som en lærer mellem elever i skolen. Ved møder sang han for med en kraftig, umelodisk stemme. I Strunges tid havde han hvert år skriftlig tilsyn til præliminæreksamen, hvor han gik rundt og forstyrrede ved at tale halvhøjt. Var der regning, afleverede han altid den samme vittighed: »I dag regner det kun inde«, eller »I dag regner det både ude og inde«; vittigheden bestemtes nødvendigvis af vejret udenfor. Når frokosten bragtes ham, sagde han altid: »Nu slagter vi fedekalven«.

Lærer Jørgensen var meget anset på egnen. Boghandler Jacobsen i Skjern hørte som før nævnt til valgmenigheden. Nogle af hans børn har jeg haft i skolen, og med nogle har jeg bevaret kontakten til i dag; især med den ældste, *Jens Jacob*, som nu har Madsens boghandel. Bygningen brændte for nogle år siden; i det nyopførte hus er der nu indrettet en stor moderne boghandel, og i det inderste rum har Jens Jacobs kone, Else født Dalgaard, indrettet en lille kunsthandel. Da bygningen nu er helt optaget af forretningen, bor de i en villa ude i Blåkilde lidt syd for Tarm i nærmest paradisiske omgivelser med plantage og fiskedamme, som de og Elses mor ejer. Faderen var en meget dygtig forretningsmand, der under krigen forstod at

udnytte chancen med at udvinde brunkul. Både Jens Jacob og hans kone er udstyret med en god iagttagelsesevne og humoristisk sans, og de fortæller godt, især kan Else give en kortfattet rammende karakteristik af mennesker.

En yngre bror er *Thorvald*, der er sagfører i Esbjerg. Han er ungkarl og kører rundt i en gammel varebil, da han bruger den som auktionarius. Han er en ivrig dyrker af musik og kender amatørmusikere i hele Syd- og Sønderjylland. Selv dyrker han mange instrumenter og spiller nu og da i den katolske kirke i Esbjerg. — Han kommer altid uanmeldt, kan heller ikke andet, da han har så mange gøremål og har svært ved at få alting indpasset på sine køreture i den gamle varebil. Han taler med en tør staccatoagtig stemme, kortfattet, smiler svagt og hurtigt, og hørlig latter indskrænkes til et kort »he«. Det er en fornøjelse at høre ham fortælle om sine rejser, der ofte går til østlandene.

Jacobsens datter *Else* er gift ind i en missionspræget familie, og da hendes børn engang legede i kælderen og blev rasende uenige, truede den ene den anden med: »Hvis du ikke er ordentlig, danner jeg en valgmenighed!«

Engang skulle en forretningsmand bringe noget hen til fru Jacobsens bil og spurgte om bilnummeret. Det kunne Ebba Jacobsen ikke huske, men sagde pludselig synligt oplivet: »Har De ikke en salmebog; bilen har samme nummer som salmen »Lille Guds barn, hvad skader dig«.

Selvfølgerlig hed bilen fra den dag af »Det lille Guds Barn«.

I nær kontakt med mange i sognet kom jeg på en helt anden måde, nemlig ved at hverve medlemmer til de sønderjyske foreninger. En tillidsmand for Grænseforeningen fandtes, boghandler Madsen. Der var en 13-14 medlemmer på papiret, men Madsen selv betalte kontingentet for dem allesammen! Det var det nemmeste. Flere af dem, der stod på listen, var for længst døde, vidste han, så de fungerede som »De døde sjæle« i Gogols roman. Hvordan jeg kom i forbindelse med Sprogforeningens formand Jacob Petersen i Åbenrå, husker jeg ikke mere; men vi havde besøg af ham i Tarm, og han gjorde mig til tillidsmand i Ringkøbing Amt. Jeg brugte en tre uger til at cykle rundt i sognet og fik over 100 medlemmer. Chr. Sørensen og andre fortalte mig, hvem jeg skulle besøge, og jeg fik vist aldrig nej, men det tog tid, da jeg skulle blive til kaffe og med ud i stalden for at se på bedriften, noget jeg var vant til hjemmefra, og jeg vidste så meget om landbrug, så jeg ikke dummede mig særlig meget. En sagde til mig, og det var i den værste nazitid: Vi kan ikke undvære Tyskland, da de aftager alle vore gamle køer. Hos et par mærkede jeg tendenser til at ville udmelde sig. »Der skal De blive længe, få kaffe og holde snak«, sagde en, og det var et virksomt middel. Engang mødte jeg dog lidt surtskuffede miner, da jeg havde fundet ud af,

at jeg kunne træffe mange medlemmer ved Tarm Marked; det var bestemt ikke meningen, at jeg skulle komme så nemt om ved det, jeg havde værsgod at besøge dem.

Mange lærte jeg også at kende som bibliotekar ved et lille nyoprettet bibliotek. »Kan De ikke finde nogle bøger til mig?« var en tilbagevendende opfordring. Næsten slidt op blev bøgerne om folkelivet i Jylland af Salomon J. Frifelt og H. P. Hansen (Herningmuseets grundlægger). Til en skarp forretningsmands kone — manden og sønnerne var åndeligt ganske uinteresserede — besørgede jeg hele rækken af »Minder fra gamle grundtvigske Hjem«. En bogtrykkerlærlings kone nåede kun at låne én bog, og den måtte jeg hjemkalde pr. brevkort. Hun kom så med Dansk Retskrivningsordbog! »Ja«, sagde jeg, »det er nu en forkert bog«. Hun blev meget irriteret og mente, at det ikke var så nemt at finde ud af, hvad det var for en, der skulle afleveres. Deres samlede bogbestand bestod kun af ordbogen og den lånte bog. For en bogtrykker var retskrivningsordbogen særdeles nyttig, da hans mester sagde, at hans retskrivning var meget individuelt betonet!

En låner afleverede engang en bog med en brun kage som bogmærke.

Byens renovationsmand var en lille stærk og bred mand med et ret fint ansigt. Han besørgede ikke blot den almindelige renovation, men hentedede også tidligt om morgenen toiletspandene

fra de gammeldags W.C.'er. En tidlig morgenstund blev han set spise flødeskumskager inde bag bagerens butik med to spande hængende i åget. Han kom også på biblioteket og lånte engang et pænt nyindbundet eksemplar af H. P. Hansens »Om renlighed i gamle dage«. Da han kom med den igen, var den ikke så ny mere. Han bladede rundt i den på en ejendommelig måde, nemlig med sin store brede tommelfinger, som han først havde slikket på. Han afleverede den med ordene: »Ja, ja, jeg husker fra min barndom, at sådan var det virkelig i gamle dage med renligheden!«

Som biblioteksløkkale brugte vi et stort klasseværelse på kommuneskolen, og der var åbent to timer om ugen. Indbindingen i læder af almindelige romaner kostede ca. 2,75 pr. bog.

En mærkelig avis var Tarm Ugeblad, som bogtrykker *Jensen* havde sit besvær med, da de indleverede annoncer ofte var ulæselige og uforståelige. De kunne være »praktiske«, da man f.eks. efter en invitation til et sølvbryllup nedenunder kunne anbringe et »NB.: Samme sted er en so til salg« — en ejendommelig form for det, man kalder stilbrud. Der var også smånyt fra byen. I et referat af et møde stod der: »Man sang I alle de riger og lande, og i den anledning drak man kaffe«. Ordet vitaminer kunne blive til vegetaminer. I en annonce stod der: »Børn og andet hærværk forbydes adgang«. Bogtrykker Jensen var en velbegavet mand, som det var

svært at slippe fra, når jeg besøgte ham. Han kendte alle politikere i landet, også deres privatliv, som han gerne fortalte om.

Et ejendommeligt ord blev lavet ved et landbrugsmøde, hvor formanden anbefalede krydsninger af kvæg. Han havde læst noget om, at mulatter var sundere og stærkere end den rene menneskerace; krydsninger måtte så også være bedre med kvæg. Men han kom til at bytte om på bogstaverne, så han hele tiden blev ved med at kalde mulatter for malutter.

En kendt skikkelse i byen var »*D.S.B.-Madsen*«. Han kørte pakker ud for statsbanerne, derfor de tre forbogstaver foran navnet. Han var rød i hovedet, fordi han fik for mange øller, men den venlige mand kunne altid gøre sit arbejde tilfredsstillende. Hans hest hed Musse, og den standsede af sig selv ud for ølhandler Bro, en lille tyk og kraftig mand og lidt hjulbenet med Carlsberg Øl trykt på et bredt forklæde. En dag sagde jeg til Madsen: »De har nok fået en ny hest«. »Ja, Musse måtte slagtes«, og samtidig pegede han på en større pakke, der lå i vognen, og fortsatte: »Det er et stykke kød af den, som jeg skal have med hjem!« Engang havde Madsen fået en øjensygdom og måtte til dr. Sørensen, som sagde, at han for sine øjnes skyld ikke måtte drikke så meget. Men det blev værre, og han måtte til specialist i Esbjerg. Her fik han at vide, at øldrikning ikke betød noget for øjnene, så dr. Sørensens list mislykkedes totalt!

Vi handlede hos købmand *Ager* på hjørnet af Storegade og Skolegade. Han var en god købmand, men blev ivrig nazist, hvorfor vi skiftede til S. D. Nielsen. Da englænderne på et bombetogt havde taget fejl og bombede Nørre Nebel-banen i stedet for hovedstrækningen, var det et kærkomment argument for *Ager* til at gøre nar af de tåbelige englændere. Han sluttede med: »Og så spørger man, hvor er vi henne!« Han var politisk enig med *Svend Mikkelsen*, en søn af møbelhandler G. Mikkelsen. Svend Mikkelsen håbede på at blive noget i retning af Gauleiter i Ringkøbing Amt, når nazistynet var blevet indført. Den lune urmager Melballe, der dengang havde forretning over for *Ager*, viste mig nogle år efter krigen stuen, hvor Svend Mikkelsen ville have sit Gauleiterkontor!

Morsom var den lille købmand *Nielsen* ved broen. Når han bandt en pakke ind med sejl garn, kunne han på en fiks måde med en bestemt fingerbevægelse rive snoren over. Dengang havde købmændene et sejlgarnsnøgler hængende under loftet og trak snoren nedefter ved indpakningen. Da Ellen Margrethe Petersen lige før jul købte et æg hos ham til hårvask, sagde han: »Skal De bage til jul, frøken?«

Hos slagter *Iversen* købte vi kødvarer. Leverpostej blev skåret ud i skiver. For fem øre ville han ikke sælge; for 10 øre fik man en skive et par cm tyk. I den billigste tid kostede skært kød 75 øre pundet. Senere blev kød dyrere. Da

Storegade, Tårn ..

Kirkegade -

vi i 1943 havde barnedåb og inviterede en 15 gæster, kostede kødet til vor overraskelse 50 kr., som var mange penge dengang.

I Skolegade boede skomager *Poulsen*, socialdemokratisk forkæmper i byen. Han kaldte sig håndskomager og med rette. Da jeg havde fået et par sko forsålet hos ham, bankede han på sålerne og sagde: »Godt læder, håndarbejde!« I begyndelsen af krigen var Hartvig Frisch i byen. Han besøgte Poulsen og holdt foredrag i den socialdemokratiske forening. Det handlede om besættelsen, bl.a. om, hvordan havnearbejderne i København omringede tyske soldater og var ved at trænge dem ned i havnen. Det er et af de bedste foredrag, jeg har hørt. Da Poulsen spurgte, hvad han skulle have for det, sagde han: »Giv mig en femmer«; det var klogt. Foreningen var fattig, men medlemmerne skulle vide, at også åndeligt arbejde skal betales. Hartvig Frisch, som den store kulturpersonlighed han var, forstod at indrette sit foredrag for disse tilhørere, talte om lo, stald, (han nævnte disse gloser) og var dermed helt i kontakt med dem. På hjørnet af Storegade og Kirkegade boede sadelmager Kirkegaard, der havde nogle bomstærke sønner. Jeg har set en af dem med en stor lænestol på den ene skulder og med en udstrakt arm holde den på plads ved et greb i det yderste stoleben, og med den besteg han cyklen og kørte rask om hjørnet ud på Storegade hen til bestemmelsesstedet.

Jeg husker også gamle lærer *Gejel*. Han var meget høj og cyklede på en tilsvarende cykel. Han færdedes i store kludesko og sagde engang til min lille datter: »Jeg er 90 år ældre end du«. Han havde været lærer i Foersum i 40 år. Før sin død fik han skrevet en lille bog, som han kalder Egvad Sogns Historie, hvor han udførligt omtaler en mængde mennesker i sognet. Der er jo nok nogle unøjagtigheder i denne bog, da også hans gode hukommelse har kunnet svigte, men den må være en guldgrube for en, der vil forske videre, da den vil lede ind på mange frugtbare spor.

Over for Bech's hotel boede postbud *Ellegaard*, der havde en frugtplantage syd for Tarm ved Foersum Teglværk. Han havde en grønthandlerbutik, der blev passeret af hans milde kone, når han »gik post«. Selv havde han et noget barsk væsen, og det tog til med alderen. Lige før Ellegaards død skrev Gerhard Andersen i et julebrev om ham, at han var blevet så barsk, »så kun de allerdristigste vovede sig ind i hans butik!«

Nabo til skolen var smed *Christensen*, en kraftig mand, der i besættelsestiden ikke var bange for at sige sin mening. Da han engang havde slebet en stor økse, følte han med en finger på æggen og sagde, at den mageligt kunne hugge hovedet af Hitler.

Bolsjer og fin konfekt købtes hos »*Slikmutter*«, hvis mand havde lejebil. I de første år, jeg var

gift, købte jeg altid to små konfektfasker, som jeg tog med hjem, når vi havde fået udbetalt løn; det var luksus. Alle skoleelever var faste kunder, og hos hende skriftede de. Hun kendte næsten alle elevens karakterer og forstod at trøste de bekymrede i eksamenstiden.

Brink Nielsen havde en fin isenkramforretning omtrent over for broderen Morten Nielsens skotøjsforretning. Ham lærte jeg grundigt at kende, da han var kasserer i biblioteksbestyrelsen. Brink Nielsen talte meget højt og tydeligt, og det virkede lidt uheldigt, en dag jeg var derinde. Han var ved at handle med en lille mand, der genrede sig lidt over, at hans kone havde fået tvillinge. Brink Nielsen trak den ene vogn ud efter den anden og sagde gentagne gange højt og tydeligt: »Den kan fås i tvillingevogn; — den kan fås i tvillingevogn« o.s.v. Den lille frugtbare familiefar blev mere og mere indsunken i sig selv.

En enkelt gang har jeg fået en regning to gange, hvad der kan ske. I sådanne tilfælde sagde Brink Nielsen: »Ja, jeg kan nu også godt huske, at De har betalt — han stolede mere på kunderne end på sin hukommelse. Man kunne ikke andet end at holde af ham.

En mand havde fine racehøns, og et par af dem skulle udstilles i Ungarn. Jeg skulle oversætte stamtavlen fra dansk til tysk, og senere skulle den så videre oversættes til ungarsk. Aldrig har jeg været ude for en så mærkelig tekst, hvori

der var udtryk som hanens morfar o.s.v. Gad vide, hvordan teksten har taget sig ud på ungarsk. Som belønning fik jeg af konen to æbler med ordene: »Det er alt for lidt«.

I byen var der to missionshuse: det store ved sygehuset og det hvide i Skolegade. Mange vidste slet ikke, hvori forskellen bestod. Således en pige, for hvem det centrale var, at i det ene fik man kaffe ved møderne. I disse kredse var det forbudt at spille kort, og det var ikke helt ufornuftigt. I skolen havde vi således en dreng, om hvis far der blev fortalt, at han havde tjent så meget i kortspil, at han kunne købe et hotel i en af nabobyerne.

I 1938 var der først på året en lungebetændelsesepidemi i byen med mange dødsfald. Således døde bager Bach og hans datter Esther med knap tre ugers mellemrum; også Strunge døde af denne uhyggelige sygdom. Penicillin kendtes endnu ikke, men man fandt dog et ret virksomt præparat, som sendtes fra København med lyntoget. Det standsede ikke i Tarm, men kørte ganske langsomt forbi stationen, hvor en sygeplejerske stod parat på perronen. Hun tog præparatet fra en stang, der blev stukket ud af vinduet, og gik hurtigt op på sygehuset med det, hvor det øjeblikkelig blev anvendt. Den ældre fru Sønderby blev helbredt med det, men der var bivirkninger, der en tid fremkaldte heftige smerter. Hun fortalte os bagefter, at hvis hun havde vidst, at det gjorde så ondt at få »giften« ud af kroppen,

havde det været bedre at dø. Sygdommen fremkaldte uhyggestemning i hele byen.

Et sørgeligt og også rørende syn var det, når en landboer kom kørende ind i byen med sine åndssvage børn; der var tre. Vognen var let kendelig, da hjulene var malet gule, sikkert for at glæde de tre. Over vognen havde manden lavet en kaleche, så man også kunne køre i regnvejr. Man så tydelig mandens kærlighed og omhu for sine stakkels børn.

I byen var der selvfølgelig også nogle originaler, bl.a. »Lille Lauge«, en lille tynd og utilgængelig mand, der fægtede sig frem ved altid at gå i rendestenen og med stokken føle, hvor han gik. Provst Gadegaard fortalte om en havemand, han havde, der havde for vane altid at tidoble folks udbytte af haven. Manden boede ovenpå på en gård, og under en ildebrand var det eneste, han reddede, W.C.-låget på et gammeldags das. Da ilden hurtigt blev slukket, kom han med det og lagde det meget ordentligt og akkurat på plads igen. En anden havde fået øgenavnet Hans Christian Halvandetben, fordi det ene ben var kortere, og han gik dårligt. Han cyklede ofte, men kunne kun træde pedalen med det ene ben, og han bøjede sig altid dybt fremover for at kunne lægge flere kræfter i cyklingen, når det hele ben var i funktion. Så vidt jeg husker, levede han bl.a. af at ramme billeder ind. Han boede i et lille gammelt stråttækt hus ikke langt fra forsøgshaven, et hus som senere blev resta-

ureret til spejderhytte. Man fortalte, at han købte en meget stor torsk ad gangen, som blev hængt op i en snor over komfuret, og af den skar han så gentagne gange en luns passende til en middagsmad, indtil den var spist.

Som det er fremgået af det foregående, var befolkningen nært knyttet til skolen. Omegnens lærere og andre blev indbudt som censorer, således den gamle frimenighedspræst *Clausen-Bagge* fra Ringkøbing, en meget lærd mand, der har skrevet en del bøger om oldkirken ud fra Grundtvigs syn. Han var altid censor i dansk fra I til II G og nænnede ikke at give helt lave karakterer. Han fortalte altid om sin berømteste elev på Vejle Gymnasium, Harald Kidde, hvis mærkelige sprog han tidlig forstod at vurdere. Han blev Kiddes ven indtil dennes tidlige død i 1918.

Vi blev ofte inviteret ud til børnenes forældre, bl.a. til konfirmation. Jeg har ofte været hos dr. *Lassen* i Borris, hvis to drenge Knud og Erik tog studentereksamen i Tarm; dr. *Lassen* har Carl E. Larsen udførligt fortalt om.

En mand fra oplandet, som vi kendte godt, klagede engang over sit barn, der fik temmelig lave karakterer. »Det er mærkeligt«, sagde han, »jeg har altid haft gode karakterer, min søster også« o.s.v. Til sidst var der kun én, der ikke blev nævnt: moderen! Så der var ikke tvivl om, fra hvem barnets beskedne begavelse hidrørte! Morsom var læge *Anker Sørensen* i Nørre Ne-

bel. Han besvarede lærernes vidnesbyrd i karakterbogen med gloser som »vrøvl«, »rigtigt« og lign., ikke pr. brev, men i selve karakterbogen. Engang sagde Anker Sørensen til min kone, om hun havde set jomfru Fannys grav; det havde hun ikke (og jeg heller ikke). Jeg svarede: »Har De set J. P. Junggreens grav«. Det havde han ikke! Nu da vi bor her i Åbenrå, mindes vi ofte denne samtale!

En af de første elever var *Alfred Kjeldgaard Knudsen* fra Videbæk. Han er fyldt med poesi og har skrevet udmærkede digte, både verdslige og salmer. Hans smukke sang »Du lyse danske Sommernat« blev altid sunget ved skoleårets afslutning. Han studerede teologi og begyndte som præst på Femø, hvortil han kom i en af de hårde isvintre under krigen. Af bøger havde han kun Biblen og salmebogen, og han sad ved et lille lånt sybord og udarbejdede sin første prædiken. Han har så været præst i Seem og Nykøbing M. og er igen endt som præst på en ø, Lyø. Han fortæller morsomt om menneskers mærkværdigheder, veltalende i en morsom ordstrøm, og en oplevelse kan ikke sjældent antage digterisk form; således blev referatet af et blidt bil-sammenstød efterhånden til en atomsprængning. Vi har besøgt ham både på Femø og Lyø og været glade for at være sammen med ham og hans dygtige kone, der er sygeplejerske på Lyø og nærmest øens læge, da der jo er langt til Faaborg.

Fra Stauning kom *Jens Ladekær Jensen*, hvis forældre havde en gård ud til vadehavet; den ene lade var bygget af nærmest uforgængeligt skibstømmer. Ladekær cyklede hver dag i skole og har vist ikke forsømt én dag. Under et besøg fortalte hans kloge mor os om hans store naturinteresse og viste os hans sommerfuglesamling. Jens Ladekær tog os med ud til vadehavet, hvor der var lavvande med en mængde vandpytter, og aldrig har jeg set så mange storke, der helt havde glemte forældrepligterne og gik og mæskede sig med de ål, der var blevet ladet tilbage i pytterne. Moderen huskede det store søslag ude på Vesterhavet fra første verdenskrig; hun kunne høre kanontordenen og se lysninger langt ude i den mørke nat.

Jens Ladekær er læge og har praktiseret mange år på Skagen, hvor han har haft rig lejlighed til at gå på jagt til lands og til søs. Gennem ham er vi fortrolig med Skagen og dens befolkning. Han har lært sig at binde bøger ind og overgår langt de fleste professionelle. På Skagen har han været læge for mange berømtheder, bl.a. malerinden Helga Ancher, og Ladekær kan fortælle mange ting om mennesker, natur og malerkunst. Engang han kørte os en tur, oplevede vi et mærkeligt natursyn: Solen lignede, lige før den gik ned, et nøglehul, og han fortalte, at digteren Erling Kristensen, som Ladekær var god ven med, havde beskrevet en sådan solnedgang i en af sine bøger.

I Hee kendte vi godt pastor *Sørensen* og hans kone, hvis børn John og Vera har taget studentereksamen i Tarm. Pastor *Sørensen* havde fået sin uddannelse i Amerika, men var nu sognepræst i J. C. Christensens hjemby; han holdt gravtalen over J. C. Christensen. *John* har været ivrigt med i modstandskampen, ikke med våben i hånd — det ville han næppe have egnet sig til — men med illegal bladvirksomhed. Alt det kan han fortælle spændende om. Engang han var i forhør, var det nærmest ham, der forhørte tyskeren, der var temmelig enfoldig. En af dem, der blev forhørt, mente han burde tale tysk, det var han ekspert i, trode han, og sagde så på sit forkerte sprog: »Isch kenne ein Sonderjude«, hvad der skulle betyde sønderjyde, og det var mindre heldigt i jødeforfølgernes tid. John *Sørensen* er en elsker af H. C. Andersen, er en god oplæser, og hans lidenskab er teatervirksomhed; men han har prøvet mange ting, og ved sin store charme og menneskelighed går han, som det hedder, ind i folk med træsko på. Han kender utrolig mange mennesker, også meget kendte, som han har truffet i ind- og udland. Til valgmenigheden i Skjern hørte teglværksejer *Johansen*, hvis datter *Anne Marie* er blevet

kendt som plastisk kirurg. Hun var så dygtig i skolen, at hun sprang en klasse over.

Efter krigen, da jeg var ansat her i Åbenrå, var jeg med en klasse på ekskursion i Vestjylland. Vi besøgte også Alkærsgig teglværk, men efter arbejdstid. Alle arbejdere var forblevet der for at sætte arbejdet i gang, når vi kom! Eleverne skulle se det i funktion.

En meget elskværdig familie var *Klitgaard* i Borris. Han havde forsøgsstation, og alle de mange tønder land var inddelt i små felter med forskellig afgrøde — en stor have at se på. *Klitgaard* solgte forsøgsstationen til staten, og familien rejste til Rungsted, hvor de havde købt Lauge Kochs store, mærkeligt indrettede villa. Den af børnene, vi kender bedst, er *Søren Andreas*, der bor over for faderen i Rungsted; han er gift med en englænder, og han har haft mange job, altid i bogbranchen, både herhjemme, i Afrika og i Pakistan.

Mange elever og deres forældre er naturligvis ikke nævnt, men de er ikke glemt. Det er utaknemmeligt ikke at nævne flere, men man må huske på, at omtalen af »gamle elever« let bliver til selvros.

Fra kursus til gymnasium

Allerede i efteråret 1937 kom provst Gadegaard en aften ned til mig for at tale om muligheden for at lave skolen om til et almindeligt gymnasium. Da jeg var den af lærerne, han kendte bedst, blev det mig, han henvendte sig til. Den største hindring var Strunge selv, da en rektor skulle være cand. mag. Som den ærlige mand, Gadegaard var, sagde han, at han også havde personlig interesse i det, da hans ældste dreng snart skulle i gymnasiet. Gadegaard og dr. Sørensen besøgte Strunge, og denne var ikke helt uvillig, i virkeligheden var han nok ved at være træt af det hele. Da han så døde i januar 1938, dannedes der en komité med Gadegaard som formand; i den sad også amtmand Karberg i Ringkøbing og manufakturhandler Gravesen, der var sognerådsformand i Tarm. Endnu da Strunge levede, havde undervisningsminister Jørgen Jørgensen ved en jubilæumsfest på skolen sagt, at han var tilhænger af en retfærdig fordeling af gymnasierne i landet, og Højberg-Christensen havde kraftigt betonet, at et almindeligt gymnasium var det eneste rigtige. I komiteen fik også Højberg-Christensen sæde, og i løbet af foråret blev alt tilrettelagt, så »Vestjysk Gymnasium, Tarm« kunne starte efter sommerferien.

Utrygheden blandt lærerne ved Strunges død i januar blev til optimisme om fremtiden.

Men nu skulle der søges en rektor, og hvem ville til Tarm? Højberg-Christensen ræsonnerede: hellere en ung dygtig mand end en ældre mindre kvalificeret, der her øjnede en chance. Tiden har vist, at han ikke tog fejl, da man valgte en ung adjunkt på Metropolitanskolen, *Axel Arndal*, der kun var 34 år, Danmarks yngste rektor. Efter nogle få måneders forløb kom han i god kontakt med lærerne, men med befolkningen gik det ikke så nemt. Her viste der sig et skarpt skel mellem en byboer og en landbefolkning. Men efterhånden bedredes forholdet, da han blev klar over, at der ikke måtte bruges for mange ord, men hellere »et lille skævt smil eller en ironisk bemærkning«, som han selv har sagt. Han havde det ikke nemt med bestyrelsen. Højberg-Christensen sagde engang: »Han fylder for lidt mellem alle disse store mandfolk« — rent legemligt passede det — derfor var det en befrielse for ham, da staten i 1953 overtog skolen. Vi holdt meget af Arndal og hans kone og kom i nær kontakt med dem. Han skubbede aldrig et mellemværende mellem lærer og forældre fra sig. I alle skolens forhold

påtog han sig alt ansvar. Desuden evnede han noget af det sværeste af alt: at hjælpe unge lærere, der havde disciplinære vanskeligheder. I tidens løb har han hjulpet mange vanskeligt stillede elever, bistået af fru Arndal. Jeg har aldrig forstået, hvorfor der var vanskeligheder mellem to så udmærkede mennesker som ham og Gadegaard. Da Arndal gik af som rektor, kunne han aflevere en stor og anset skole.

I 1938 blev der ansat flere nye lærere. En af dem var *Børge Rasmussen*, der er blevet i Tarm til sin afsked. Han er en sproglig begavelse, og hans speciale er noget så uhåndgribeligt som københavnske dialekter; men han har også forstand på litteratur, som det er en fornøjelse at diskutere med ham. Det er selve poesien væsen, han forstår, en ret sjælden evne. Han er ikke så lidt distræt, på den morsomste måde. Da han engang fotograferede Palazzo Vecchio i Firenze, lod han mappen ligge på pladsen; i Ravenna glemte han sin jakke på en restaurant. Den faste dialog med de nødvendige variationer er altid: Børge: »Nej, min jakke!« Ellen: »Men Børge dog!« Når vi er ude at køre med dem i bil, er vi altid mere trygge, når Ellen sidder ved rattet. »Børge kan nok køre«, siger fru Rasmussen. Det siger nu nok mere om hendes usvigelige loyalitet end de virkelige kendsgerninger. Fru Rasmussen kan overkomme det utrolige; hun har livet igennem arbejdet for familien; i mange år har hun arbejdet på skolens kontor. Fru bog-

handler Jacobsen sagde engang til mig: Rasmussen er altid positiv. Omtales et menneske, forsvare han det omgående; bedre karakteristik kan ikke gives.

Den anden lærer, jeg vil nævne, er *Ove Larsen*. Han har fysik som hovedfag og var 1938 skolens yngste lærer, men han og hans kone følte som ældre af sind, og de faldt straks til i lærerkollegiet. Fru Larsen er uddannet sygeplejerske og har ofte beredvilligt hjulpet kollegafamilier ved fødsler og sygdom. Larsen blev straks kaldt Lille Larsen til forskel for Carl Edvard Larsen. Han taler med en behagelig og tydelig stemme, lidt omstændelig i fortællemande, hvad der er et stort plus for en pædagog. Holst fik i ham en jævnbyrdig kollega. 1945 flyttede han til Odense Katedralskole, og en tid har han undervist ved universitetet, en yderligere bekræftelse på hans faglige og pædagogiske kapacitet.

Først i april 1940 var der stor fest på skolen; der var dans i gymnastiksalen, og alle morede sig godt. En uge senere stod der i salen en række ligkister med tyske soldater fra en nedfalden flyver. De blev begravet på Egvad kirkegård. Jeg oversatte provst Gadegaards tale til tysk, og et eksemplar af den blev sendt til de pårørende. Hos en af de døde fandt man et brevkort, skrevet af en søster, der viste, hvor urolig hun var for sin bror. Der stod: »Die Luftwaffe ist eine furchtbare Waffe«. Dr. Sørensen sagde, at alle var frygteligt tilredte.

Gymnasiets første lærerhold 1938. Øverst fra venstre: Holst, Petersen, Store Larsen, Beck, Rasmussen, Lille Larsen, Henriksen. Nederst fra venstre: Andersen, Eriksen, fru Henriksen, Arndal, frk. Nielsen, fru Strunge.

Engang blev der under krigen afholdt en stor katastrofeøvelse, der afsluttedes med fællesspisning, som bestod af en »Eintopfgericht«. Flæskestykker var lagt i de gule ærter, og det eneste spisebestik var en ske. Der blev uddelt sangbøger, blev holdt taler, så det hele »udartede« til et nationalt møde.

Tyske soldater var der dengang ikke mange af i Tarm; de fleste sås i togene. Engang skældte en underofficer frygteligt ud nede på Tarm station

»Ich bin Unteroffizier« sagde han til stationsforstanderen, men denne svarede: »Ich bin der Stationsvorsteher«, og det virkede overvældende på den lille befalingsmand. Engang vi holdt i Ribe, spurgte en, hvad stationen hed, en anden så efter og svarede »Fentesal!«

Den virkelige uhygge begyndte først den 29. august 1943; men da var jeg rejst fra Vestjylland, idet jeg den 1. august var blevet ansat som lektor på Åbenrå Statsskole.

Vest- og østjysk natur

Som før omtalt var det let at komme i kontakt med befolkningen. Men jeg lærte aldrig at blive fortrolig med landskabet. Her er det værd at tænke på den gamle filosof Sibberns anvisning: »At leve sig ind i og blive fortrolig med naturens store processer og aktioner, naturens hele store livsbevægelse. Man må leve med efterår og vinter, med november og januar. I dem og deres årligen tilbagevendende færd må man føle sit eget liv at spille med, hilse det alt igen som gamle bekendte, hver gang det kommer på ny, og dog som noget nyt, der har sit friske, sit pikante. Man må slutte et fortroligt bekendtskab med vinteren som med sommeren, ja med regn-, slud- og tågedagene, så man kan føle sig i de melodier, de spiller op for os, når de kommer til os i besøg«.

Det gik mig som så mange andre, at modsætningen mellem øst (= Sundeved) og vest blev mig rigtig bevidst, og denne modsætning var altid i tankerne til gunst for østkysten; derfor blev jeg aldrig helt hjemme i Vestjylland, hvor alt syntes mere gennemsigtigt og lyst; frodigheden med de mørke skygger mangler, og over hele sommeren hviler der et slags septembervej.

En varm sommerdag kunne der over de store lyngflader være en egen solbrændt duft.

Fra Lønborg kirkebakke sås milevide enge, store som et hav med tre kirker langt ude i horisonten, Skjernåens slyngninger, et par små bitte mennesker, et køretøj måske, og så det mærkelige hus helt derude, hvor postbudet kun kom én gang om ugen.

Hjemme på Sundeved var jeg vant til, at der altid knyttede sig noget historisk til en egn. Det var nu også tilfældet oppe på Dejbjerg Bakke. Kirken ligger på en høj, og nedenfor i en mose fandtes Dejbjergvognen. Inde i kirken blev man flov på menneskehedens vegne, da der var anbragt specielt umagelige bænke til taterne i baggrunden i tårnet. Landskabet følte helt oldtidsagtigt. Voksede der egepur på en gravhøj, kunne man være sikker på, at det var som klippet af på østsiden i højde med højen.

På tresogneskallet mellem Stauning, Dejbjerg og Skjern har man sat en mindsten over »Kvembjerghus«, som taterne havde bygget sådan, at de havde en stue i hvert sogn. Kom så »rettens håndhævere« fra et af de tre sogne, gik taterne bare ind i en anden stue, og der havde

politiet intet at bestille! Lidt hindbærkrat og andet minder foruden stenen om huset. Da jeg mange år senere stod et par trin oppe på Den Spanske Trappe i Rom, mindedes jeg taternes hus. I det 18. årh. tilhørte trappen Spanien, og taskerøvere kunne bare gå et par skridt op ad trappen, så var de i udlandet og dermed i sikkerhed!

At se Skjern oppe fra Dejbjerg giver en god anskuelsesundervisning i, hvordan udkørselsveje med huse ved siderne stikker som »lange nåle« ud i det åbne land og er ved at fravryste heden dens herredømme.

Den meget omtalte havgus har jeg måttet nøjes med at opleve — i Holland!

Det grimteste, man kunne komme ud for, var en sandflugt sent på foråret. Solen kunne skinne, men noget formørket af sandflugtsskyer; det knasede mellem tænderne, strammede i huden, sved i øjnene, og man fik ondt i halsen. Haver, der var omgivet af et gærde eller en lille jordvold, kunne sande helt til. Værst gik det ud over de små udtyndede roeplanter, der af sandflugten drejedes rundt og atter rundt og lavede et lille pyramideformet hul ned i jorden. Det var den visse død; roden blev slidt af, og planten visnede.

Turene op til Sædding er før beskrevet. En aften efter et foredrag cyklede jeg hjem gennem den samme egn. Det var ved fuldmåne i september med denne måneds rene og kølige luft. Jeg

mødte ikke et menneske, og et sted strakte sig silhuetterne af ni kæmpehøje tværs over vejen. En aften i november cyklede min kone og jeg hjem fra Borris, også ved fuldmåne i et stille mildt vejr, svagt diset. Skjernåen havde lavet oversvømmelser og dannede små »søer« hist og her omgivet af pilekrat og åbent land.

Det mest ensomme, jeg har været ude for, er vejen sydpå mod Varde. Denne vej (ca. 25 km) cyklede jeg hjem en mørk oktoberaften under besættelsen. Kun gennem landsbyen Lyne var jeg i nærheden af mennesker, men alt var mørkt. Kun min lille svage cykellygte bevægede sig hurtigt og uroligt fremad i mørket. Jeg var glad, da jeg var hjemme, kunne røre ved lågen og sætte cyklen i skuret.

Undertiden måtte jeg overnatte, når jeg havde holdt foredrag. Engang sydpå lå jeg i et lille kammer, der var fyldt med familie billeder, og det var mærkeligt at vågne om morgenen og betragte de mange, der så på en fra kommode og væg. Som en helt uvedkommende var jeg trængt ind i fremmed privatliv, og dog, de venlige husmandsfolk optog mig ligesom lidt i deres familieliv og fordrev noget af fremmedfølelsen. Flere gange lejede vi bil for at køre ud til Vesterhavet, hvor alle de kendte badesteder (Henne, Vejers o.s.v.) lå ensomme hen, næsten uden sommerhuse. Engang lejede vi bil på en eftermiddag i et stormfuldt efterårsvejr. »Hvad vil I! — derud! — nu!« spurgte slikmutterns mand,

der kørte for os. »Hin skarpe hvinen i mærehalmens hvide totter« ligner ikke nogen anden lyd. Den skærer i ørerne som skarpt græs kan det i fingrene. Da »piskede sandet os« — som Blicher siger — »i ansigtet, og skum fløj som isflager hen over vore hoveder«.

Engang kørte vi med en censor ud til Falen kro i den sydligste del af Ringkøbing Fjord; her fik vi stegte ål, og betalingen gik efter, hvor mange cm vi havde spist; de afpillede fiskeben blev lagt i en lang række og målt med tommestok. Engang foretog lærerne en fællesudflugt østpå i skolebilen; turen gik til Engelsholm Slot og til Randbøl, hvor vi bl.a. så den berømte runesten, der 1874 blev fundet af Harald Kiddes far. Stenen skulle slås i stykker, men så sås lange rune-bånd. Harald Kilde skriver om »de arme og spinkle ben, de unge kvindekogler, der blottedes af deres tusindårige grav for den bitre vintervind«. »Tove Bryde rejste denne sten efter sin elskede Torgunn. Meget længe monne disse Brydens stave leve«, står der på stenen. Som Kilde skriver: En oldtidshånds sidste kærtegn til den elskede, en oldtids-døds sidste råb.

Det følte mærkeligt at flytte fra en egn, hvor man havde befundet sig godt i 13 år.

Alt det nu kendte, som jeg første gang havde

studeret med togplanen i hånden, tog vi nu afsked med som gamle kendinge på den endelige *hjemrejse*. Alt gjorde nu et særligt indtryk. Straks uden for Tarm lå derude Egvad Kirke, bygget i fint uforgængeligt tilhugget granit, vokset sammen med det store landskab. Ved Skodsbøl St. lige syd for Tarm stod endnu det store fuglebur på en pæl, lavet som en model til en flot villa. På Bramming St., hvor der var togskifte til Tønder, kom den ældre kone med et nystrøget hvidt forklæde på, i sorte hjemmestrikkede strømper og blankpudsede træsko, og falbød is og varme pølser. Dengang kunne man ikke sådan »offentligt« gå i træsko! Hos denne renlige kone følte det naturligt. På Tønder St. undrede man sig endnu en gang over, at man skulle gå op og ned igen ad en mærkelig træbro over skinnerne for at komme ind i toget mod Sønderborg. Gensynet med alt skete med en helt anden følelsesbaggrund end før — og så var der tysk besættelse i landet. Hjemkommet til Avnbøl St. på Sundeved sagde vi ikke andet til hinanden end: »Ja, no æ vi hjemm', å no ska vi se« (Ja, nu er vi hjemme, og nu skal vi se, d.v.s. hvordan fremtiden vil forme sig). Kort efter begyndte jeg min virksomhed på Åbenrå Statsskole.

EFTERSKRIFT

Bogen »Fra Sundeved til Vestjylland« kan gælde for det tredje bind af mine erindringer. De to første er »Dansk Dreng i Sundeved«, 1973, og »Ung mand fra Sundeved«, 1975, begge udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland; de handler om tiden fra 1900 til 1929.

Åbenrå, september 1975.

Peter Beck

FRA SUNDEVED
TIL VESTJYLLAND

fra Tarm Bogtryk & Offset A/S
er sat med 11 pkt. Linotype Garamont
og trykt på 115 gr. paladin.
Tegningerne er udført af Erling Juhl,
klicheerne fra Esbjerg Klichefabrik.
Et begrænset antal kommer i handelen.

Vestjylland.